

THE GLOBAL INITIATIVE
AGAINST TRANSNATIONAL
ORGANIZED CRIME

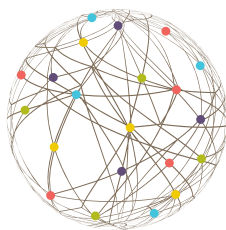
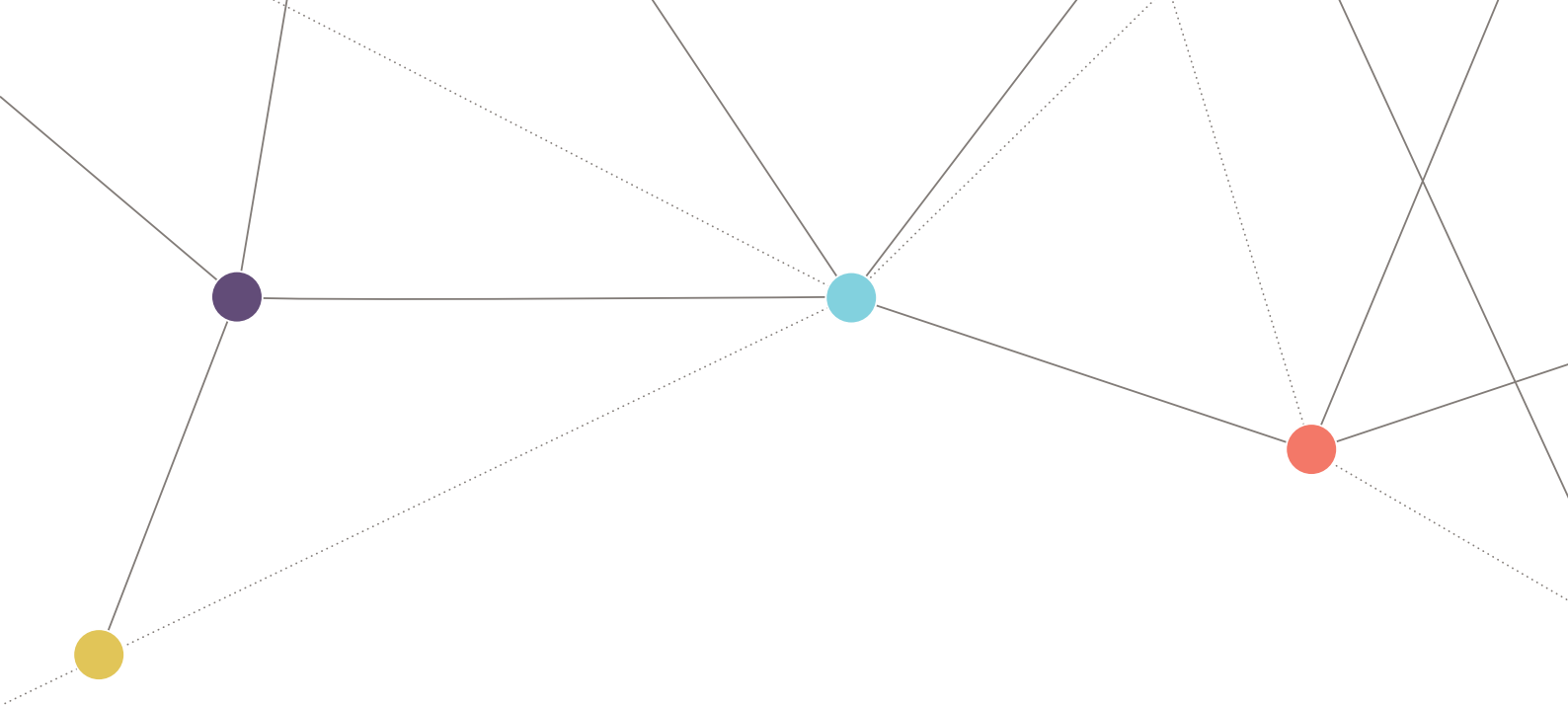

ЖАРИШТА НА ОРГАНИЗИРАН КРИМИНАЛ НА ЗАПАДЕН БАЛКАН

*Локалните ранливости
во регионален контекст*

Мај 2019

ЖАРИШТА НА ОРГАНИЗИРАН КРИМИНАЛ НА ЗАПАДЕН БАЛКАН

Локалните ранливости во регионален контекст

мај 2019

Фотографија на корицата: Хрватски службеник на граничната полиција врши проверка на железницата во близина на хрватско-српската граница (Ројтерс/Антонио Брониќ).

© 2019 Глобална иницијатива против транснационалниот организиран криминал.

Сите права се задржани. Ниту еден дел од оваа публикација не смее да се репродуцира или пренесува во ниту една форма или на било каков начин без писмена дозвола од Глобалната иницијатива. Ве молиме вашите барања испратете ги до:

The Global Initiative Against Transnational Organized Crime

WMO Building, 2nd Floor

7bis, Avenue de la Paix

CH-1211 Geneva 1

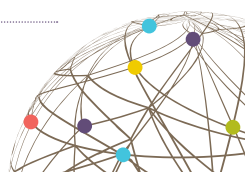
Switzerland

www.GlobalInitiative.net

Содржина

Вовед.....	1
Методологија: географија и политичка економија на криминалот	1
Севкупен контекст: Западниот Балкан не е „среден“	3
Балканските рути.....	4
Профили на жариштата на организиран криминал	7
Граничните јазли: коридори за поликриминалност	9
Војната за црногорските пристаништа: Бар, Будва и Котор	13
Приказната за двата кланови.....	13
Отворен Бар.....	14
Гранд кражба на автомобили: Сараево	15
Поважни раскрсници и главни градови	17
Триаголник на кризи: Јужна Србија, Косово и Северна Македонија	23
Профил на жариште: Северно Косово	25
Профитабилна сива зона	26
Кој го води северно Косово?.....	28
Пазари на насилство	29
Криминални групи.....	29
Платени убијци.....	29
Приватни компании за обезбедување	30
Силеции.....	30
Политички демонстранти	31
Фудбалски хулигани	31
Паравојски.....	32
Екосистем на криминал.....	32
Балканскиот криминал во странство	37
Идни жариште на криминал?.....	38
Заклучок.....	40
Забелешки	42

Благодарност

Овој извештај е производ на Опсерваторијата на граѓанското општество за борба против организираниот криминал во Југоисточна Европа на Глобалната иницијатива против транснационалниот организиран криминал.

Опсерваторијата е платформа која ги поврзува и ги оснажува чинителите од граѓанското општество во Албанија, Босна и Херцеговина, Косово, Црна Гора, Северна Македонија и Србија. Опсерваторијата има за цел да му овозможи на граѓанското општество да ги идентификува, анализира и да ги мапира криминалните трендови и нивното влијание врз нелегалните текови, владеењето, развојот, меѓуетничките односи, безбедноста и владеењето на правото и го поддржува во следењето на националната динамика и пошироките регионални и меѓународни трендови во организираниот криминал. Опсерваторијата беше отпочната како исход на Самитот за Западен Балкан во Лондон во 2018 година, дел од Берлинскиот процес.

Овој извештај се базира на податоци, информации и анализи собрани и споделени од страна на актерите на граѓанското општество низ Западен Балкан, вклучувајќи и, особено, група од 20 локални новинари и експерти. Ние им се заблагодаруваме за нивниот значаен придонес, и искрен и конструктивен ангажман во текот на целиот процес.

Придонесот од локалната мрежа го координираше Фатјона Мејдини, а го анализираше и сублимираше Вишиот соработник на ГИ, Волтер Кемп, со поддршка на Кристина Амерхаузер и Јохана Борстнер. Наодите и заклучоците се однесуваат на придонесите од Угљеша Звекиќ, Фабијан Жила, Одд Малме и Марк Шо.

Оваа публикација беше изработена со финансиска поддршка на Фондот за конфликт, стабилност и безбедност на Обединетото Кралство. Содржината на публикацијата е одговорност единствено на Глобалната иницијатива против транснационалниот организиран криминал и не нужно ги одразува ставовите на Обединетото Кралство.

Вовед

Од крајот на 2018 година, демонстрантите во Албанија, Црна Гора и Србија излегоа на улица за да го искажат својот револт и бес поради корупцијата и организираниот криминал. Новинарите во регионот станаа мета поради тоа што го разоткрија високото ниво на корупција, како на пример Оливера Лакиќ, која во мај 2018 година беше застрелана во ногата откако го разоткри соучеството на високи црногорски претставници во шверцот со цигари. Луѓето со наводна поврзаност со криминални дејствија беа уапсени и испрашувани во врска со убиството на политичарот Оливер Ивановиќ кој беше косовски Србин. Нарачани убиства во мафијашки стил стануваат се' почести во регионот, што во голема мера се должи на долготрајната нетрпеливост помеѓу моќните групи во подземјата на Црна Гора и Србија. Во Сараево беа застрелани полициски службеници, обидувајќи се да уапсат крадци на автомобили. Во други случаи, полицијата и граничната полиција се осудени за корупција, поткуп, дури и грабеж и заговор за извршување на кривични дела. Ваквите и слични инциденти, кои се опишани понатаму во извештајот, се само пипците на еден грозен и опасен октопод што живее веднаш под површината.

Наместо да се фокусира на нелегалните пазари, протокот на стоки или на одредени криминални групи, овој извештај ги разгледува *местата* од интерес: жариштата на организираниот криминал во Западниот Балкан. Ги прегледува карактеристиките на овие жаришта, потоа дава грануларна анализа на конкретни гранични премини, раскрсници или ранливи области. Што ги прави овие места особено ранливи? Зошто се привлечни за криминалците? Откако ќе се разгледаат овие прашања, во извештајот се спојуваат трагите помеѓу овие локации за да се идентификуваат можните врски и обрасци кои ни кажуваат повеќе за географијата на криминалот во регионот.

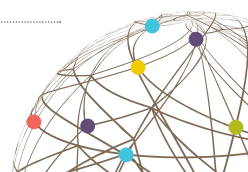
За да се контекстуализираат овие жаришта на организиран криминал, извештајот дава преглед на моменталната состојба во Западен Балкан, како и некои општи информации за главните недозволените текови. Потоа ги разгледува жариштата близу до граничните или (внатрешните) гранични премини.

Другиот главен дел од извештајот се фокусира на големите точки на вкрстување на организираниот криминал во Западниот Балкан; главно поголеми градови (особено главните градови), крајбрежните градови и местата каде се вкрстуваат главните патишта. Дадени се мапи за да се прикажат жариштата, како и клучните сообраќајни артерии. На среде овие проценки, извештајот навлегува подлабоко во ранливите локации како што се Сараево, три пристаништа долж црногорскиот брег, северно Косово, како и триаголниот регион каде Северна Македонија се граничи со јужна Србија и Косово.

Едно клучна опсервација од овој извештај, што треба однапред да се нагласи, е дека незаконските текови низ неколку пристаништа, градови и гранични премини во Западниот Балкан се овозможени од политичката економија на криминал, која е длабоко вкоренета во повеќето земји од регионот. Поради тоа, извештајот го разгледува екосистемот на криминалот кој создава средина во која може да цвета незаконската активност. Во заклучокот се дава прогноза на потенцијалните идни жаришта на криминал.

Методологија: географија и политичка економија на криминалот

Овој извештај е производ на Опсерваторијата за граѓанско општество на ГИ за борба против организираниот криминал во Југоисточна Европа – мрежа дизајнирана да ги идентификува шемите на организираниот криминал во регионот за да ја подигне свеста, да ја намали ранливоста и да ги стимулира корективните активности. Тоа е извештај од граѓанското општество кој се фокусира на влијанието на неграѓанското општество и на факторите што го овозможуваат. Во духот на Берлинскиот процес (меѓувладин процес за зајакнување на соработката во

Западен Балкан кој започна во 2014 година), овој извештај и опсерваторијата треба да се сметаат за придонес на граѓанското општество од погодените земји кон подобрување на регионалната соработка за справување со организираниот криминал.

Извештајот се фокусира на шесте кандидатки за членство во Европската унија (ЕУ) од регионот на Западен Балкан, кои понекогаш се нарекуваат и „ЗББ“, имено Албанија, Босна и Херцеговина, Косово,¹ Црна Гора, Северна Македонија и Србија.

Оваа студија придонесува за напорите на ГИ да го мапира организираниот криминал, глобално (како во својот *„Светски атлас на нелегални текови“*²), регионално и локално. Методологијата што се користеше за составување на овој извештај ги комбинира грануларните локални проценки со поширока регионална перспектива. Иако најголем дел од информациите во овој извештај не се нови, веруваме дека пристапот е – поставен е на теренско ниво со локална перспектива додека го разгледува регионалниот контекст. Исто така, идентификува и опишува еко-систем на криминал врз база на досегашната работа на ГИ, кој ги испитува врските помеѓу политичките, деловните и криминалните елити на Балканот.³

Овој извештај се базира на информации собрани од мрежа од 20 експерти со локални познавања за спомнатите жаришта. Тие спроведоа околу 350 интервјуа со полицијата, обвинителите, судиите, локалните политичари, јавните службеници на различните нивоа на администрација, новинарите, локалните жители кои живеат во жариштата, како и претставниците на граѓанското општество. Најголем дел од информациите се собрани во четвртиот квартал од 2018 година, но исто така се користат и претходно собрани податоци и работата на ГИ за Западен Балкан.

Извештајот беше збогатен со користење на објавени извори, вклучително и судски списи, податоци за заплени од полицијата и царинските испостави, владини документи, официјални статистички податоци, медиумски извештаи, извештаи од невладини организации и извештаи од надворешни чинители, вклучувајќи и академски извори и тинк-тенкови. Овие информации беа анализирани и составени за да се разгледаат пошироките трендови. Нацрт-извештајот беше дискутиран и разгледан од мрежа од околу 20 истражувачки новинари, актери од граѓанското општество и регионални експерти од сите шест земји од Западениот Балкан, во март 2019 година, чиј придонес беше користен за понатамошна ревизија.

Мапирањето на локациите во однос на главните транспортни правци, регионите со економска ранливост, локацијата на одредени етнички заедници и националните граници и внатрешните граници (на пример, во Босна и Херцеговина и Косово) помогнаа да се објасни зошто одредени локации се жаришта на организиран криминал.

При изготвувањето на овој извештај, ГИ побара официјални информации од соодветните национални агенции за спроведување на законот и министерствата за внатрешни работи. Вреди да се напомене дека повеќето службеници не беа многу издашни со податоци.

Листата на спомнати жаришта во никој случај не е исцрпна, но секако илустративна за трендовите и активностите во регионот.

Исто така е важно да се наведе што овој извештај не е. Тоа не е проценка на закани, ниту пак прикажува докази. Тоа е анализа на локалните ранливости во регионален контекст. По својата природа се базира на впечатоци: повеќе е квалитетивен отколку квантитативен, и тоа не само поради недостаток на официјални информации. Но, сепак, дава слика, и дава можност за локалните гласови да овозможат подобро разбирање за она што го сведочат.

Во извештајот се нагласува каде се случува незаконската активност, и зошто. Се надеваме дека тоа може да помогне да се намалат ранливостите и да се подобрат одговорите за спречување и справување со злото на организираниот криминал, кое во моментот го попречува регионалниот напредок; и особено аспирацијата на ЗББ за пристапување кон ЕУ.

Севкупен контекст: Западниот Балкан не е „среден“

Во изминатите неколку години провева чувство на пуста желба дека „Западниот Балкан е среден“. ЗББ ќе стане постабилен, ќе ги реши внатрешните проблеми, ќе ја зајакне регионалната соработка, ќе привлече странски инвестиции и ќе се приближи кон ЕУ и Северноатлантската организација (НАТО).

Но, Балканот не е среден. Бегалската криза од 2015 година ја врати „Балканската рута“ во центарот на вниманието на јавноста. Војната на Блискиот Исток доведе до тоа од регионот да почне да излегува оружје – и до враќање на странските борци. Разговорите за нормализирање на односите меѓу Белград и Приштина олеснувани од ЕУ пропаднаа.

Во Босна и Херцеговина ситуацијата е кривка бидејќи земјата останува длабоко поделена по етнички линии. Политичката ситуација во Албанија се влоши, со одбивањето на опозициската Демократска партија да се врати на своите места во Парламентот во знак на протест поради наводната корупција и влијанието на организираниот криминал на изборите во 2017 година. Повеќенеделните протести во Белград повикуваа на поголема слобода на медиумите и изборни реформи.

Илјадници демонстранти излегоа на улиците во Црна Гора да бараат оставка од претседателот Мило Ѓукановиќ и долгогодишната владејачката Демократска партија на социјалистите – исто така, поради наводите за корупција и врски со организираниот криминал.

Една од малкуте светли точки е во Скопје. По неуспешниот обид од страна на опозицијата за упад во Парламентот, новата влада успеа да ја преземе власта, да воведо реформи и да го реши спорот од повеќе од 25 години со соседна Грција за името на државата. Ова го отвора патот на Северна Македонија за влез НАТО и во ЕУ.

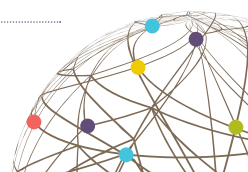
Изгледите за проширување на ЕУ – еден од најголемите фактори за регионални реформи – се намалија во 2018 година, кога членките на ЕУ, како Франција и Холандија, повикаа на понатамошни реформи пред да започнат преговорите за членство со Северна Македонија и Албанија.

Иако ЕУ останува убедливо најголемиот инвеститор во регионот, новите играчи како Кина и некои земји од Заливот (особено Саудиска Арабија и Обединетите Арапски Емирати) се економски активни, додека Русија врши влијание по ниска политичка цена.⁴

Русија, заедно со Турција, исто така, обезбедува модел, самоуверен прототип на авторитарно владеење во рамките на навидум демократските структури – привлечен за автократите во подем на Западен Балкан. Турција и Русија, исто така, експлицитно играат на културните сличности и други меки алатки за да се спротивстават на се’ посложените односи на земјите-членки на ЕУ.⁵

Турција е клучен економски партнер на Западен Балкан, особено во трговијата, банкарството и странските директни инвестиции.⁶ Во изминатата деценија Кина стана еден од најголемите инвеститори во Србија, при што кинеските компании откупија рудник за бакар, фабрика за челик и термоцентрала, заедно со брзи железнички линии, патишта и пристаништа. Црна Гора извади кредит од 1.3 милијарда евра од Експорт-импорт банката на Кина (Ексим) за да плати на кинеска градежна компанија речиси една милијарда долари за автопатот кон Србија.⁷

За да се спречат политичките влијанија од Русија и Турција и да се спречи протокот на големи групи луѓе во движење, западните сили ги поддржаа лидерите кои ветуваат стабилност и се стремат кон евроатлантска перспектива. Црна Гора, на пример, беше наградена со пристапувањето во НАТО во јуни 2017 година. САД и ЕУ, исто така, имаат тенденција да го намалуваат или игнорираат лошото однесување на некои политички актери, истовремено обидувајќи се да одржат влијание. Ова доведе до создавање на т.н. „стабилнократии“: слаби демократии на чело со автократски настроени лидери, кои управуваат преку неформални, протекционистички мрежи и тврдат дека ќе обезбедат прозападна стабилност во регионот.⁸

Овие „стабилнократии“ се подгреани од тековите во некои земји во Централна Европа (и на други места) кон илиберална демократија и популизам. Ова предизвикува стеснување на просторот за граѓанското општество, зголемување на ограничувањата на слободата на медиумите и поттикнување токсичен политички дискурс. Во 2019 година, повеќето земји во регионот отидоа надолу според индексот на Фридом хаус⁹ (освен Северна Македонија, која се подобри и Албанија, која остана на исто место). Слично на тоа, во рангирањето на Транспаренси Интернешнл во 2018 година, повеќето земји се на полошо место, освен Босна и Херцеговина, која остана на исто место, и Северна Македонија, која се подобри.¹⁰ Како резултат на демократскиот и економски пад и ниската верба во иднината, многу млади луѓе гласаат на тој начин што го фаќаат патот под нозе и го напуштаат регионот. Вреди да се напомене дека во повеќето градови и места споменати во овој извештај, бројот на населението значително се намалува во последните 15 години.

“Како резултат на демократскиот и економски пад и ниската верба во иднината, многу млади луѓе гласаат на тој начин што го фаќаат патот под нозе и го напуштаат регионот.”

Иако севкупната економска состојба во ЗББ се подобрува, регионот има одредени економски слабости. Невработеноста опаѓа, но со просек од 20,9%¹¹ во 2018 година во шесте земји, таа е сепак повеќе од три пати повисока од просекот на ЕУ¹² и многу луѓе се заглавени во долгорочна невработеност.

Невработеноста кај младите исто така останува висока.¹³ Бројките од 2018 година се движат од 31,7% во Црна Гора до 57,7% во Косово.¹⁴ Нивоата на емиграција се покачени (особено кај младите луѓе), како и дознаките од странство. Многу бизниси во регионот се мали и се базираат на готовина, а постои и активна неформална економија.¹⁵ Странските директни инвестиции се релативно ниски поради политичката нестабилност, одливот на човечкиот капитал и предизвиците во правната и регулаторната средина. Во меѓувреме, корупцијата се смета за релативно висока.

Накратко, како што пишува во извештајот на Балканот на Европската политичка советодавна група: “... ЗББ претставува преоден регион без јасна цел или крајна точка на поглед, зона „помеѓу“ – помеѓу демократијата и авторитаризмот, пазарна и економија контролирана од државата, капиталистичка дивина и социјалистичко наследство”.¹⁶ Матните внатрешни политички и економски интереси во комбинација со надворешната политика на моќ создаваат мошне динамична и непостојана ситуација.

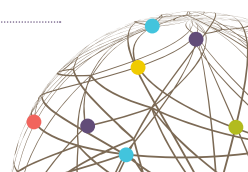
Она што е особено важно за овој извештај е дека овие земји, исто така, се наоѓаат помеѓу изворите на понудата и побарувачката за дрога и оружје, како и вдолж една од поважните рути за криумчарење мигранти. Колку поранлив станува еден регион, толку попривлечен е како рута за трговија со луѓе. Овој извештај ги идентификува локалните жаришта на незаконска активност и ги става во регионален контекст.

Балканските рути

Локацијата на Западниот Балкан го прави особено привлечен за трговија со дрога, оружје и луѓе. Лоциран е баш врата до врата со ЕУ. Регионот се наоѓа меѓу најголемиот светски производител на опиум, имено Авганистан, и најголемите пазари за хероин, имено Западна Европа. Станува се поважна влезна точка за кокаин, како и место за перење на добивката од криминални дејствија.

Западниот Балкан е исто така еден од главните правци за луѓе кои нелегално се движат од Блискиот Исток и Северна Африка кон ЕУ, или како шверцувани имигранти или жртви на трговија со луѓе. Истовремено е и клучен центар за шверц на оружје.¹⁷

Мапа 1: Регионални недозвољени текови

Треба да се има предвид со сите овие видови криминал дека Западниот Балкан не функционира во вакуум. Поголемиот дел од побарувачката за производи кои се или произведени во или транзитираат низ регионот доаѓаат од надвор од регионот – особено од земјите-членки на ЕУ. Ова сугерира дека решението исто така бара соработка со надворешни актери.

Т.н. Балканска рута е најдобро позната по трговијата со **хероин** од Авганистан преку Турција и од ЗББ во ЕУ. Хероинот од Турција поминува низ Бугарија или Грција, пред да влезе во Северна Македонија и Србија. Потоа се упатува на север по должината на таканаречената Централно-европска рута до Унгарија, Словачка, Австрија и Швајцарија. Хероин, исто така, се пренесува во Италија преку Северна Македонија и Косово, потоа преку Албанија и Црна Гора. Од Србија и Црна Гора, дрогата исто така завршува во Босна и Херцеговина за понатаму да го продолжи патот кон Хрватска и соседна Словенија.¹⁸ Во 2015 година, вкупниот бруто профит остварен од трговците со опијати во Југоисточна Европа беше проценет на 1,7 милијарди долари годишно.¹⁹ Со хероинот не само што се тргува низ Балканот, туку тој и се обработува тука.

“Поголемиот дел од побарувачката за производи кои се или произведени во или транзитираат низ регионот доаѓаат од надвор од регионот – особено од земјите-членки на ЕУ.”

Албанија и Црна Гора се важни влезни точки за **кокаинот** што доаѓа во Европа од Латинска Америка. Пратките пристигнуваат главно со контејнер до пристаништата Драч и Бар. Потоа, пратките се дистрибуираат низ Косово, Србија и Босна и се шверцуваат кон Централна Европа. Исто така, постојат докази за преработка на кокаин во регионот. Она што можеби е позначајно е дека криминалните групи од Балканот се активни во дистрибуцијата на кокаин во Западна Европа, особено во Австрија, Грција, Италија, Белгија, Холандија, Шпанија, Шведска и Обединетото Кралство. Повеќето од шефовите на овие групи живеат во Западниот Балкан и таму ги перат своите пари – затоа што можат.

Освен што Балканот е транзитен регион за сите видови дроги, тој исто така е и главен снабдувач на **канабис**. Албанија е најголем производител на канабис во регионот. Организираните криминални групи не само што го шверцуваат производот во соседните земји на ЕУ, туку и ја дистрибуираат низ целиот регион. Сепак, се чини дека има значително намалување на одгледувањето на канабис од средината на 2017 година наваму, и значително зголемување на заплenuвањето на дрогата.²⁰

Во целиот Западен Балкан, но особено во Албанија, канабисот е најчесто конзумираната, најлесна за наоѓање и најдостапна дрога. Главната дестинација за албанскиот канабис е Италија, особено преку глисери. Во минатото исто така се користеа и мали авиони. Според италијанските власти, во 2017 година заплени били рекордни 90 тони канабис, кои дошле од Албанија. Други важни дестинации за албанскиот канабис се Грција и Турција, често преку Северна Македонија. Шверцерите користат големи патишта, официјални премини, како и планински гранични области за го шверцуваат производот и кон југ и исток.

Јонското Море се користи за шверц на канабис во Грција и понатаму во Турција. Големи количини канабис се шверцуваат во соседна Црна Гора и Косово преку официјалните гранични точки и нелегални или паралелни премини. Оттаму, канабисот го продолжува својот пат кон Босна и Србија, а подоцна и кон Хрватска и Словенија. Од Србија патува кон Унгарија, Словачка и Австрија.

Штом се прошверцува во Косово, канабисот често продолжува кон Северна Македонија и Бугарија; или кон Србија и Бугарија. Неодамна, износот на одгледување канабис во Албанија значително се намали, иако се' уште се одвива во помал обем и на поскриен начин. Земјата е под притисок да го спречи проблемот како дел од нејзините напори за влез во ЕУ. Вреди да се напомене дека канабисот (кој оди на исток) понекогаш се користи за плаќање на хероин (кој оди на запад).

Синтетичките дроги се растечки бизнис на Балканот. Дрогите како екстази, амфетамини и метамфетамини се тргуваат низ регионот, главно од Холандија, преку Хрватска и Унгарија до Босна и Србија; или Косово, кон Северна Македонија, до Бугарија, Грција и Турција. Синтетичките дроги, исто така, се' повеќе се произведуваат на Балканот, особено во Босна и Србија (што е исто така најголемиот пазар за синтетички дроги во регионот).

Шверцот со цигари е една од поголемите форми на организиран криминал на Балканот. Главниот центар е Црна Гора, каде што се произведуваат легални и „лажни“ марки цигари, а потоа се шверцуваат преку пристаништето Бар во разни земји на ЕУ, Блискиот Исток и Африка. Црногорските цигари, исто така, се шверцуваат во регионот. Цигарите исто така незаконски се произведуваат во Босна и Херцеговина, Косово и Србија. Тие потоа се шверцуваат во Црна Гора, од каде продолжуваат заедно со црногорските цигари кон ЕУ и пошироко. Неодамна, Косово се појави како нов регионален центар за дистрибуција на цигари.²¹ Товарите се шверцуваат кон Косово од Србија, Северна Македонија и Бугарија, а потоа се транспортираат натаму низ порозната граница кон Црна Гора.

Балканот е извор за шверц на **огнено оружје**. Наследството од балканските војни во 1990-тите, граѓанските немири во Албанија во 1997 година и нестабилноста во Северна Македонија во 2001 година го оставија регионот преплавен со милиони оружја.

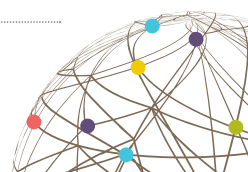
Некои од овие оружја се шверцуваат во ЕУ, честопати за употреба од други криминални групи, како што се моторџиските банди во нордиските земји или италијанските мафијашки групи. Оружјето од Балканот, исто така, го користеа и исламските терористи.²² Оружјето тргувано од Западен Балкан обично ги следи истите правци како дрогата. Организираните криминални групи од Босна и Херцеговина, Косово, Црна Гора, Северна Македонија и Србија прво го шверцуваат оружјето во централно- европските држави како што се Хрватска, Унгарија, Словачка и Австрија. Оттаму, тие потоа се дистрибуираат кон земји како Франција, Белгија, Холандија, Данска, Шведска и Норвешка. Пиштолите со потекло од Албанија беа шверцувани со моторни чамци кон Италија, каде што сицилијанската мафија била пријавена како главен клиент. Од Италија, оружјето било тргувано и во други западно-европски земји. Оружјето и експлозивите од Балканот продолжуваат да се користат во регионот. Приватните безбедносни компании често поседуваат огнено оружје и во многу случаи се поврзани со криминални организации.

Профили на жариштата на организиран криминал

Овој извештај е прилично невообичаен во тоа што разгледува местата кои се поврзани со организираниот криминал, а не луѓето или пазарите. Целта е да се постигне фокус на факторите кои ги прават овие локации ранливи или привлечни за организираниот криминал; да се оцени внатрешна динамика и играчите; да се заокружат локациите на мапа и да се поврзат точките помеѓу нив за да се добие појасен преглед на географијата на криминалот во регионот.

Локациите првично беа избрани врз основа на локалните сознанија на членовите на регионалната мрежа на Опсерваторијата за граѓанско општество на ГИ за борба против организираниот криминал во Југоисточна Европа. Информациите беа собрани и анализирани преку посети на лице место, интервјуа и барања за информации. По анализата на информациите, некои од првичните претпоставки се потврдија, додека други се покажаа како неосновани поради промените на пазарот или локалните услови.

Информациите од една локација понекогаш водеа до информации за други жаришта – од кои некои не беа првично разгледани. Бидејќи ова е првпат – според нашите сознанија – да се пристапи на ваков начин, ГИ би ги поздравил понатамошните предлози за други жаришта и ќе продолжи да се фокусира на различни локации како дел од Опсерваторијата за борба против организираниот криминал во Југоисточна Европа.

Слика 1: Како се создава жариште?

При анализата на жариштата, се појавија одредени карактеристики, од кои прва и најочигледна е местоположбата (види Слика 1).

Бидејќи Балканот е *транзитен* регион за нелегални активности, повеќето од жариштата на организиран криминал се места каде што, едноставно, може да се влезе или излезе – со други зборови, пристаништа, аеродроми, гранични премини или пошироки погранични региони. Понатаму, постојат жаришта вдоль главните автопати кои се транзитни патишта (север-југ и исток-запад), како и на местата каде што се пресекуваат главните патишта. Во некои случаи, жариштата се наоѓаат во оддалечени области: долж слабо набљудуваните граници, или – во случај на некои лаборатории за дрога – во изолирани рурални подрачја. Некои локации, исто така, биле погодени од неодамнешна историја на конфликт.

Вториот фактор е економската ранливост. Многу од жариштата се наоѓаат во области кои веќе биле економски угнетувани во времето на комунизмот или кај кои следната генерација била погодена. Овој вид на ранливост се манифестира во социјалните прашања како што се високата невработеност (особено долгорочната и невработеноста кај младите), високата стапка на младо население, емиграцијата, проблемите со менталното здравје (вклучувајќи високи стапки на депресија и самоубиство), како и намалувањето на населението.

Третиот фактор, кој е поврзан со првите два, е лошото владеење. Некои од локациите профилирани во овој извештај се предели под контрола на локални политичари со тесни врски со владејачката партија и/или криминални групи. Други се наоѓаат во области на оспорена јурисдикција, со што се ограничува контролата на централната власт. Оние во релативно оддалечените области често се недоволно развиени, запоставени од централната власт и се потпираат на неформалните економии за опстанок.

Местата каде овие три фактори се преклопуваат имаат поголема веројатност да станат жаришта за организираниот криминал.

Вреди да се напомене дека граѓаните од овие жаришта често формираат дел од една голема дијаспорска заедница во земјите-членки на ЕУ и во САД. Многу луѓе ги напуштаат овие жаришта поради конфликт, неразвиеност, лошо владеење и зголемени можности за мобилност во странство. Иако дијаспората може да биде корисен извор на дознаки, исто така може и да ги подобри врските со организираниот криминал во странство. Покрај разгледувањето на поединечните жаришта, треба да се погледне регионот и во географски и историски контекст. Крајот на комунизмот и распадот на Југославија доведоа до драматични промени во политичката и економската архитектура на регионот. Војната во Југославија во 1990-тите, санкциите, како и процесот на приватизација и транзиција, создадоа нови можности за криминални групи. Освен тоа, создавањето на седум нови држави од она што порано беше Југославија доведоа до мноштво нови граници и гранични предели, интер и интра државни тензии и административни структури кои би можеле да бидат експлоатирани. Остатоките од ова наследство може да се видат во жариштата, и го обликуваат целокупниот екосистем на криминалот понатаму опишан во овој извештај.

Граничните јазли: коридори за поликриминалност

Во истражувањето за овој извештај, голем број гранични премини беа идентификувани како жаришта на недозволена активност. Она што е најважно е локацијата на овие јазли, а не протокот на одредена стока. Повеќето од групите кои работат во овие региони се поликриминалци кои контролираат коридор низ кој се шверцуваат широк спектар на луѓе и стоки (оружје, дрога, цигари, автомобили и стоки за широка потрошувачка). Иако овој список не е сеопфатен, тој е индикативен за некои од главните гранични области што се користат за криумчарење и илустративен за видовите на транснационален криминал што се извршува – види Мапа 2. Подолу се наведени јазлите почнувајќи од најсеверно.

Суботица (население од околу 140000 во 2017²³) се наоѓа во северна Србија, во близина на границата со Унгарија, вдоль меѓународниот автопат E75, кој е главната сообраќајница од север кон југ од Грција до Словачка. Ова е популарна рута за шверц на дрога и цигари (како што е потврдено со значителни заплени на канабис, како и цигари, од кои повеќето имаат акцизни марки од Северна Македонија). Суботица е популарен премин и за мигранти. Но, со изградбата на сид на унгарската страна на границата во 2015 година, мигрантите почнаа да се собираат на српската страна во центрите за задржување и привремените засолништа. Ова истовремено создава и хуманитарни предизвици и пазар за шверц на мигранти, трговија со луѓе и друга криминална активност.

Градот **Вршац** (население 50, 000²⁴) се наоѓа во јужниот дел на покраината Војводина во северна Србија, во близина на границата со Романија. Блискиот граничен премин Ватин/Стамора Моравица, наводно, е центар за шверц со цигари и препакување. Според полициски извор запознат со преминот: „Без разлика дали ги сакате [цигарите] надвор од земјата или во земјата, треба да застанете во Вршац и да ја препакувате стоката“.²⁵ Хероин, исто така, бил заплениет во близина на Вршац. Ова жариште – долж автопатот помеѓу Белград и Темишвар – исто така, наводно, станало место за премин при криумчарење мигранти.

Регионот источно од **Тузла** (Босна и Херцеговина), околу **Бијељина** и **Зворник**, често се цитира како рута за криумчарење мигранти, стока, дрво, дрога, автомобили, како и фалсификувани текстилни производи и пари. Исто така е познат како центар за шверц со цигари. Граничниот премин Рача/Гранични меѓу Босна и Херцеговина и Србија (каде што има голем обем на сообраќај на возила) се смета за особено значаен за нелегалната активност. Во 2018 година на овој премин беа пресретнати 200 кутии екстази. Локалната царина и погранична полиција се озлогласено корумпирани и биле вмешани во криумчарење и примање мито.

Регионот **Требиње** во источна Херцеговина (кој е дел од Република Српска) вклучува 70-километарски потег од границата со Хрватска (на запад) и 130-километарски потег на границата со Црна Гора. Ова го прави идеална локација за транзит на дрогата што доаѓа од Црна Гора (вклучително канабис со потекло од Албанија и кокаин од црногорските пристаништа) во Босна, како и во Хрватска, а оттаму и во други делови на ЕУ. Се вели дека постојат силни врски помеѓу групите што работат во регионот Требиње и Дубровник (кој е оддалечен само 32 километри). Исто така, постојат извештаи за хероин што се шверцува во регионот преку Црна Гора и Србија.²⁶ Требиње е исто така центар за шверц на цигари од Црна Гора. Цигарите се движат на север, а го дополнуваат и домашниот црн пазар (каде цената на комерцијално продаваните цигари се зголемува). Од 2015 година наваму, Требиње, исто така, се користи како рута од страна на шверцерите на мигранти.

Два града во регионот – **Требиње** (население 30, 000²⁷) и **Билеќа** (види подолу) – често се цитираат како жаришта на трговијата со луѓе. Исто така, се верува дека постојат криминални групи кои работат во помалите градови Гацко и Невесиње. Регионот е ретко населено подрачје и во лоша економски состојба. Релефот е планински и тежок за патролирање. Се смета дека официјалните гранични премини може лесно се заобиколат или со мито или со одење по неофицијални патишта: се вели дека има многу нелегални премини околу Требиње.²⁸ Во текот на изминатата деценија, беа направени голем број апсења на лица од регионот кои се фатени во трговија со канабис, кокаин и хероин. Интересно, постои и голема стапка на рецидивизам кај уапсените. Извесен број полицајци од регионот, исто така, беа уапсени за нелегална трговија.

Мапа 2: Гранични јазли

Билека е град со околу 10.000 жители²⁹, кој се наоѓа во близина на границата со Црна Гора и граничниот премин меѓу **Делеуша и Враќеновиќи**. Се смета дека шверцот со цигари (особено кон соседна Хрватска) е многу честа појава во оваа област, и постојат добро воспоставени мрежи. За трговијата се вели дека е потпомогната од страна на корумпирани полициски и гранични службеници. Судските случаи разгледани од страна на ГИ доведоа до заклучок дека „ризикот да се биде идентификуван или уапсен за шверц е мал бидејќи повеќето полициски службеници се и самите вклучени во операции на криумчарење“. Од неодамна, областа, исто така, стана популарен премин за шверц на мигранти.

Рожае е мало градче во североисточна Црна Гора (околу 23.000³⁰ жители) блиску до границата со Косово и Србија. Повеќето жители се (муслимани) Бошњаци. Градот посведочил значајни преселби. Рожае се наоѓа на патиштата кон Пеќ и Нови Пазар и се смета за жариште на шверц со дрога. Во октомври 2014 година, шефот на групата Рожае, Сафет Калиќ, беше уапсен во Австрија. Беше обвинет за перење 7,7 милиони евра, што, наводно, биле стекнато од трговија со дрога. Неколку негови имоти беа заплени. Семејството Калиќ оттогаш е ослободено и доби надоместок во Црна Гора, но не и во Германија, каде тој беше изведен на посебно судење.

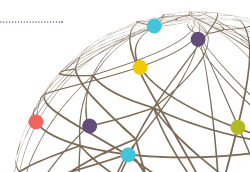
Североисточно од Рожае, на патот кон Нови Пазар, граничниот премин **Шпиљани/Драченовац** е познат како жариште за трговија со цигари, дрога и лекови, како и мигранти. Таму исто така биле конфискувани и фалсификувани пари и лажни лични карти. Криумчарењето, исто така, се одвива во зелениот појас долж границата помеѓу Црна Гора и Косово. Очевидец во селото Балотице, пет километри источно од Рожае, пријавил на ГИ дека редовно гледал шверцери кои превезувале дрога и оружје од Косово до Црна Гора. Тој опишал дека видел конвои со повеќе од сто коњи.³¹ Непречената трговија ја олесува суровиот терен и соучешништвото на службениците од двете страни на границата.

Областа околу граничниот премин **Кула**, помеѓу Косово и Црна Гора, и околу селото **Чакор**, се смета за жариште за шверц на цигари и дрога.³² Регионот се состои од стрмни планини каде е тешко да се пристапи да се вршат патроли со автомобили. Се смета дека нелегалните трговците кои поминуваат преку неофицијални премини користат магариња и коњи. Во април 2018 година, косовската полиција заплени 1,3 милиони цигари во село близу границата. Товарот беше спакуван на седум (непридружени) коњи. Граничното управување во овој регион е комплицирано поради бавниот напредок на договорот за демаркација на границата меѓу двете земји.

Идомени/Гевгелија е важен граничен премин помеѓу Грција и Северна Македонија по должината на главниот автопат E75 кој ги поврзува Грција, Скопје и оди понатаму на север – сè до Унгарија и Словачка. Овој премин стана озлогласен во 2015 година за време на бегалската и мигрантската криза поради судирите меѓу полицијата и големите групи на луѓе кои се движат, главно од Блискиот Исток. Исто така, тоа е транзитна точка за шверц на дрога: особено хероин што доаѓа во регионот; и канабис (од Албанија) што се шверцува кон Грција и кон Турција. Во мај 2018 година на овој граничен премин беа заплени 130 килограми канабис. Во декември истата година, беа пресретнати 515 килограми.

Граничниот премин **Јажинце/Глобочица** во близината на Тетово, во Северна Македонија, се смета за жариште за трговијата со разни стоки. Службениците кои работат на граничниот премин наводно се под контрола на локалните партиски функционери. Ова е во согласност со добро воспоставената практика со која контролата на граничните премини премолчено се дава на политички сојузник во замена за поддршка за владејачката партија. Поранешен полицаец објаснува: „По полноќ, околу 3 часот, полициските и царинските службеници често добиваат наредби од нивните шефови да ги исклучат сите камери и да замизат на околу половина час. За ова, се разбира, тие добиваат соодветна награда. Камионот што поминува во овој период, припаѓа на криминална група која го дели профитот со високи претставници на албанската владејачка партија.“³³ Недалеку од официјалниот граничен премин постои нелегален пат што го користат криминални групи кои вршат нелегална трговија со камиони, трактори и коњи.

Скадар, во североисточниот дел на Албанија, е жариште за организиран криминал поради својот статус како центар за трговија со канабис, како и близината на соседна Црна Гора. Со население од околу 200 000³⁴ во префектурата во јануари 2019 година, Скадар е четврт по големина град во Албанија. Скадар беше добро

познат центар за криумчарење во текот на балканските војни во 1990-тите. Денес, криминалните групи во градот се вклучени во трговија со луѓе, лихва и изнудување, како и шверц на дрога и мигранти. Постојат најмалку четири моќни кланови активни во градот, најчесто формирани околу роднински врски.³⁵ Се верува дека овие семејства во мафијашки стил имаат силни врски со други криминални групи во земјата, како и во Косово и Црна Гора.³⁶ Тие исто така се верува дека се поврзани со групи на дијаспората во Западна Европа, како и политички актери или партии. На крајот од 2018 година, петмина беа убиени, а двајца беа киднапирани во Скадар, отпочнувајќи го последниот циклус на насилство.

Пристаништето **Драч** (префектура со околу 290.000 жители, од јануари 2019 година³⁷) е едно од најголемите во Албанија и жариште за различни форми на нелегална трговија. Тоа е главната точка за превоз на контејнери од Латинска Америка. Голем број на ферибот компании исто така го користат пристаништето, со популарни рути до Италија. Дрогата се шверцува во автобуси, автомобили и камиони, додека главните пратки се скриени во контејнери. Во еден неодамнешен пример, возач на камионот бил уапсен на 28 март 2019 година, со два килограми чист хероин залепен врз телото³⁸. Изворите ги информираат ГИ дека како маска за увоз на нелегални наркотици се користи необработена кожа, при што една од причините за тоа е дека силниот мирис на кожата ефикасно го затскрива оној на дрогата. Во февруари 2018 година, албанската полиција запленила 613 килограми кокаин од Колумбија во контејнер полн со банани. Зголемената употреба на опрема за скенирање (вклучително и како дел од единицата за контрола на пристаниште поддржана од УНОДЦ) има потенцијал да го зајакне спроведувањето на законите во пристаништето, но како што ни откри едно интервју со локален царински службеник, повисоките власти понекогаш ги „обесхрабруваат“ вработените кога станува збор за проверка на одредени возила.³⁹

Валона, во јужна Албанија (населението во префектурата било околу 190 000 во јануари 2019 година⁴⁰), е второ по големина пристаниште во земјата. Нејзината блискост со Италија ја прави популарна појдовна точка за глисерите вклучени во шверцот, особено шверцот на канабис, кој, до неодамна беше одгледуван во големи количини во регионот. Постои долга традиција на криминалци од Валона, кои се преселуваат во Италија и Шпанија каде што и понатаму се вклучени во нелегални активности. Неодамна градот беше потресен од голем број убиства (вклучувајќи го и она на озлогласениот лидер на криминална група, Едисон Харизај во ноември 2018 година), кои се чини дека произлегуваат од борби за територија за контрола врз пазарите надвор од Албанија, како и убиства од одмазда помеѓу криминалните групи. Се тврди дека криминалните активности во Валона и нејзината околина уживаат одреден степен на соучесништво помеѓу криминалците и полицијата и заштита од одредени политичари.⁴¹

Саранда е прекрасен град на албанското крајбрежје, во близина на грчката граница и островот Крф. Оваа популарна туристичка дестинација, недалеку од древниот град Бутринт, има активно пристаниште. Во последниве години, населението на Саранда речиси двојно се зголеми (на над 55 000⁴²). Има голем подем во градежништвото и пристаништето се прошири. Се смета дека регионот Саранда е центар за нелегална трговија. Нелегалните трговци користат маски за пренесување дрога (претежно канабис) преку границата во Грција. Од своите извори ГИ дознава дека локалната полиција и граничните службеници ги знаат идентитетите на главните нелегални трговци, но нивните претпоставени им велат да ги пуштат да поминат.⁴³ Исто така, се верува дека нелегалните трговци шверцуваат дрога – главно хероин и кокаин – преку границата на Кафе Бот/Сагиада (Qafe Bote/Sagiada), каде нема опрема за скенирање. Се шпекулира дека повеќето од овие дроги се упатуваат кон грчкото пристаниште Игуменица и натаму кон јужна Италија. Во јануари 2019 година, еден од главните босови во регионот, Клемент Балили, се предаде на полицијата. Балили беше во бегство три години откако беше обвинет за превоз на 700 килограми канабис кон Грција.⁴⁴

Војната за црногорските пристаништа: Бар, Будва и Котор

Приказната за двата кланови

Крвава расправија беснее од 2014 година наваму со цел контрола на профитабилната трговија со кокаин (меѓу другите) преку јадранските пристаништа во Црна Гора. Циклусот на насилство „мило за драго“ помеѓу клановите Шкаљари и Кавач – именувани по селата во општината Котор – вклучуваше убиства и употреба на експлозиви, бомби и снајперисти. Насилството ескалираше до тој степен што вклучи извесен број криминални групи од Србија и Црна Гора, кои се приклучуваа кон едната или другата страна. Расправијата доведе до патека на уништување по должината на прекрасното црногорско крајбрежје, десетици смртни случаи во Црна Гора и Србија (повеќето од нив нерешени), како и прелевање на насилство во странство – како што се посведочи со инцидентот со престрелка во Виена во декември 2018 година.

Црногорското крајбрежје има голем број атрибути кои го прават жариште на нелегална трговија, вклучувајќи ја и неговата местоположба; добрата инфраструктура; политичко покривање и збир на спремни млади мажи кои немаат многу алтернативи за иднината.⁴⁵

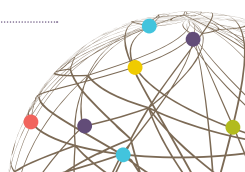
Пред повеќе од една деценија, најголем дел од шверцот со дрога во регионот го контролираше еден здружен клан од Котор, кој имаше врски со добавувачите на кокаин во Јужна Америка, како и со италијанската мафија. Се смета дека дрогата се испраќа од Аргентина, Уругвај и Колумбија (понекогаш преку Бразил) до пристаништата во Валенсија, Џоја Тауро во Калабрија, Италија (која е контролирана од 'Ндрангета), пристаништа во Холандија и Грција, како и црногорскиот пристаниште Бар. Од таму дрогите се преземаа од страна на други членови на Которскиот клан и се испорачуваа низ Европа. Кланот Котор беше познат по тоа што е ефикасен и сигурен.

Но, потоа кланот се соочи со криза во раководството. Драган Дудиќ („Фриц“) – „бизнисмен“ и криминалец со блиски врски со политичарите, бизнисменот Родољуб Радуловиќ и Дарко Шариќ („кралот на кокаинот“ на Балканот) – беа застрелани додека седеа во кафуле во Котор во Мај 2010 година. Во 2014 година, Дарко Шариќ се предаде на полицијата откако беше во бегство од 2010 година. Неговиот брат Душко исто така беше уапсен од страна на црногорските власти во 2010 година под обвиненија за шверц со дрога.

Во 2018 година, Дарко Шариќ беше осуден на 15 години затвор за шверц на пет и пол тони кокаин од Јужна Америка до Европа во 2008 и 2009 година.⁴⁶ Тој, исто така, се соочува со обвиненија за перење на околу 22 милиони евра – пари од дрога. Истражувачите проценуваат дека Шариќ инвестирал 2-3 милијарди евра во Западниот Балкан, како дел од неговите активности за перење пари, вклучително и преку банка во сопственост на братот на црногорскиот претседател.⁴⁷

Во овој вакуум без раководство внатрешните превирања започнаа кога еден член на групата, Горан Радоман, беше обвинет за исчезнувањето на повеќе од 200 килограми кокаин во Валенсија. Во 2014 година ова доведе до превирања и поделба на некогаш моќната которска група ба два клана – имено Кавач и Шкаљари. И, како што е опишано погоре, тоа предизвика крвава расправија која продолжува до ден-денес.

Интензитетот на расправата може делумно да се објасни со сумите на пари што се во прашање. Се проценува дека еден килограм кокаин може да достигне 75 000-80 000 евра во Западна Европа, од кои црногорските групи добиваат нешто малку повеќе од половина. Остатокот се троши на оригиналната набавка (околу 2 000 евра за килограм), за пренос и за прекуграничен транспорт (18 000-20 000 евра), како и за складирање и дистрибуција (околу 13 000 евра). Под претпоставка дека просечната организирана група во регионот се движи помеѓу 500 и 1 000 килограми кокаин годишно, потенцијалните профити се значајни. Некои од овие пари се верува дека биле испрани преку недвижности, хотели, казина и ресторани во Србија, Котор, Бар и Будва и преку црногорски и странски банки.

Војната меѓу клановите го оцрни имиџот на прекрасните историски туристички атракции во градовите како Котор и Будва. Градот опкружен со тврдина, Котор (22 000 жители⁴⁸), е локација заштитена од УНЕСКО со едно од најголемите и најстарите поморски училишта во регионот, додека Будва (20 000 жители⁴⁹) е популарно одморалиште познато по своите плажи, ноќен живот и фестивали. Во изминатите неколку години, овие градови беа сведоци на престрелки и бомбашки напади на сред бел ден.

На 20 февруари 2015 година Радоман беше убиен во заседа во округот Нов Белград во српскиот главен град. Убиецот, кој сè уште е непознат, испукал најмалку 25 куршуми од калашников. Неколку часа пред инцидентот (на сред ден), во автомобилот на најдобриот пријател на Радоман, Милан Вуотиќ, била подметната бомба. Ова предизвика неколку насилни инциденти во Котор, Будва и Подгорица. Клановите имаат тенденција да регрутираат членови претежно од семејството и пријателите, и затоа желбата за одмазда е длабока.

На 27 октомври 2015 година, Горан Ѓуричковиќ, член на кланот Шкаљари, бил застрелан од снајперист од сидините на стариот град во Будва. Се тврди дека стрелецот бил Срѓан Поповиќ од Босна и Херцеговина. Тој беше уапсен во Грац, Австрија во август 2017 година. Еден член на кланот Шкаљари беше убиен од снајперист во септември 2016 година, додека бил во затвор. Може да се наведат уште десетици слични примери.

Се чини дека криминалците постојано беа еден чекор понапред од полицијата. Една теорија е дека Котор се следи со камери за надзор поставени од криминални групи, а не од полицијата. Всушност, камерите, наводно, се користеле делумно за следење на полицијата.⁵⁰ Исто така, се верува дека висок командант на полицијата во Котор, кој беше уапсен во септември 2016 година, доставувал информации до бандата Кавач.

Насилството се прелеа од Црна Гора во Србија. Пресвртна точка се чини дека беше убиството на лидерот на навивачите на белградскиот фудбалски клуб „Партизан“ и осуден дилер на дрога, Александар Станковиќ (познат и како „Сале Мутаџи“) во октомври 2016 година. Се верува дека неговото убиство е поврзано со спорот околу неплатена пратка кокаин.

По овој инцидент, српскиот Министер за полиција, Небојша Стефановиќ, објави војна на локалната мафија – иако некои забележуваат дека неговата реакцијата беше селективно насочена кон одредени групи, а не кон други.⁵¹ Повеќето од 52-те убиства што се случиле во Белград од 2012 година наваму се смета дека се поврзани со војната помеѓу клановите Шкаљари и Кавач, иако ситуацијата е дополнително искомплицирана од врските меѓу овие кланови и повеќе етаблирани групи како бандата на Лука Бојовиќ и Мутаџи клан. Дури и по апсењето на лидерот на кланот Шкаљари, Јовица Вукотиќ, во Турција во септември 2018 година и лидерот на кланот Кавач, Слободан Кашчелан, во декември 2018 година во Прага, насилството продолжува – како што сведожи и пукањето во Владимир Рогановиќ во Виена во декември 2018 година (види го делот за балканскиот криминал во странство).

Отворен Бар

Состојбата во пристаништето Бар (42 000 жители⁵²), што се наоѓа малку надолу по црногорското крајбрежје, се чини помалку насилна – иако во последните три години имало пет убиства во мафијашки стил. Ова е можеби затоа што картелот од Бар се смета за ефикасен, дисциплиниран и добро поврзан. Се чини дека шверцот со дрога преку Бар ги ползува контактите меѓу српските и црногорските криминалци на Карибите и Латинска Америка, со мал број на посредници. На пример, во 2014 година полицијата конфискувала 250 килограми кокаин скриен во контејнер со банани од Еквадор (наменет за Албанија). Никој не бил уапсен. Во јуни 2018 година во Бар беа заплени 38 килограми кокаин од Еквадор.⁵³ Важно е да се напомене дека околу 50 контејнери со банани пристигнуваат во Бар секоја недела, кои подоцна се дистрибуираат до Косово, Србија и Босна и Херцеговина.⁵⁴ Се смета дека групите кои работат преку Бар се криминалци од Црна Гора кои работат со соработници од Србија и Хрватска и дека овие групи функционираат на меѓународно ниво.

Бар исто така е добро познато жариште за шверц со цигари. Се вели дека цигарите од странство доаѓаат преку Бар за реизвезување, додека цигарите направени во Црна Гора се испорачуваат од Бар. Во 2018 година, повеќе од 43 милиони цигари биле конфискувани при влезот во пристаништето Бар. Обемот на

фалсификувани цигари, или “евтини бели” (наводно, произведени во фабриките во Подгорица и Мојковац), што излегуваат од Бар не е точно познат. Но, лице запознаено со работата на пристаништето дојави на ГИ дека извозот на цигари е толку значаен (и поврзан со влијателни луѓе), што очигледно некои складишта во пристаништето се чуваат само за шверцувани цигари, а за товарење и истоварување на контејнерите се задолжени приватни компании.⁵⁵

Овој степен на активност може да биде можен само со заговор помеѓу пристаништето и царинските службеници и полицијата. Во август 2018 година, 10 царински службеници од пристаништето Бар беа уапсени за шверц на цигари. Исто така постојат сомневања за некои од оф-шор фирмите кои работат во слободната економска зона во пристаништето Бар. Најголемите групи вклучени во шверцот со цигари од Бар се, наводно, клановите „Мојковац“ и „Гранд“, за кои се вели дека се тесно поврзани со високи функционери во владата и безбедносните служби.

Цигарите натоварени во Бар се наменети главно за Либија, Египет, Либан и Кипар. Според истрагата на Европската канцеларија за борба против измами, бродовите честопати пристигнуваат на својата дестинација празни, при што цигарите, најверојатно, се пренасочуваат на пазарот на шверц со ЕУ. Цигарите биле или незаконски истоварени на територијата на ЕУ или префрлени на други бродови на отворено море, без знаење на царинските или крајбрежните служби, а потоа се шверцувани назад во ЕУ. Свкупно, од почетокот на 2015 година, осум бродови и нивниот соодветен товар од цигари – натоварени во пристаништето Бар – се запленили поради шверц во Грција и Шпанија. Цигарите натоварени на шест од овие бродови биле наменети за Либија, еден за Кипар и еден за Либан. Вкупно, на овие пловни објекти се запленили речиси 350 милиони цигари, што одговара на околу 70 милиони евра во царински, акцизни и ДДВ давачки.⁵⁶ Но, ова е само врвот на сантата мраз.

Постојат тврдења дека 600 контејнери со цигари се шверцуваат од пристаништето Бар секоја година. Се смета дека секој таков контејнер е вреден половина милион евра. Тоа би било еднакво на приходи од околу 300 милиони евра годишно, плус неколку милиони повеќе од продажбата на црниот пазар во Црна Гора и до други делови на Европа преку копнени рути.

Црногорското крајбрежје се чини дека е привлечно и за други форми на криминал. Се тврди дека малезиската покер-свезда и онлајн магнатот за обложување, Пол (Веи Сенг) Пуа, ги користи инвестициите што тој и неговите соработници ги контролираат во Црна Гора за перење пари.⁵⁷ Пуа е идентификуван како член на групата за организиран криминал во Хонг Конг, Тријада.

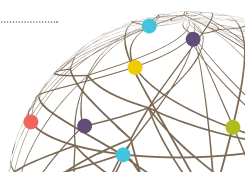
Гранд кражба на автомобили: Сараево

Петок, 26 октомври 2018 година. Двајца полициски службеници биле застрелани во Сараево додека се обидуваа да го уапсат осомничениот фатен крадејќи автомобил. Едениот полициски службеник починал на лице место, додека другиот подлегнал на повредите неколку часа подоцна.

Иако овие убиства го шокираа градот, овој тип на инциденти не се ништо ново. На 22 мај 2018 година, двајца полициски службеници беа повредени откако беа застрелани од крадци на автомобили во сараевската област Нов Град.

Од 2014 до 2017 година имало помеѓу 15 и 20 случаи на крадци на автомобили кои пукале во полицијата, се обиделе да ги прегазат или ги оштетиле полициските возила при бегството. Ова го прави крадците на автомобили најопасните криминалци во градот.

Во текот на 2017 година, се крадел по најмалку еден автомобил во Сараево секој ден. Крадците стануваат се побезобразни, па дури и крадат возила што припаѓаат на локалната сараевска полиција, Државната агенција за истраги и заштита и Министерството за одбрана.

Приходите од кражбата на автомобили во текот на изминатите 15 години беа проценети на 50 милиони евра, така што ова е една од најпрофитабилните форми на криминал во земјата.⁵⁸

Се смета дека голем број од сторителите се од Република Српска, особено од градовите **Пале** (приближно 20 минути од Сараево), Зворник, Мокро и Соколац. Тие обично работат во тимови од по тројца, носат црни фантомки и се вооружени. Просечниот профил е на млад маж, на возраст од 25 до 27 години. Нив ги менторираат газдите кои започнале со бизнисот пред 10 до 15 години и кои сега се насочуваат во голем број други – честопати нелегитимни – активности. Всушност, кражбата на автомобили се чини дека е профитабилна појдовна точка за живот поминат во криминал. Некои од најозлогласените криминални групи во регионот – како Земунскиот клан – се чини дека ги започнале своите криминални кариери како крадци на автомобили.

Истите групи се, исто така, наводно вклучени во шверц со дрога, изнудување (вклучително и во случаи на кражба на автомобили) и перење пари.⁵⁹ Всушност, иако фокусот на овој профил е врз кражба на автомобили, постојат и други видови на организирана криминална активност во Сараево. Се чини дека состојбата се подобрила до одреден степен, сепак, од апсењето на двајцата босови (и ривали) Зијад Турковиќ и Насер Келменди во 2013 година.⁶⁰

Автомобилите украдени во Сараево обично се носат надвор од границите на градот. Во некои случаи, украдените автомобили се користат за извршување на други злосторства, а потоа се уништуваат. Во други случаи, се контактираат сопствениците за да си ги откупат автомобилите. Понекогаш автомобилите се продаваат во странство, или се расклопуваат па деловите потоа се продаваат на црниот пазар. Можеби не е случајност што постои голема концентрација на автомеханичарски работилници долж пограничниот регион на Босна и Херцеговина – од кои голем број работат незаконски. Исто така, се чини дека многу од профитот од кражба на возила и изнудување се пере преку бизниси што се поврзани со автомобили; како што се авто-поправки, автоперални, такси компании и агенции за изнајмување.

Во Босна, кражбата на автомобили се чини дека нуди ниски ризици и високи награди. Многу малл број на сторители се фатени. Ова може делумно да се припише на комплицираниот административен систем, кој произлегува од различните нивоа на владеење. Не само што земјата е поделена, туку и Сараево – со население од околу 275.000,⁶¹ главно Бошњаци – е дел од Федерацијата на Босна и Херцеговина, додека Источно Сараево⁶² со население од околу 60.000 лица со српско потекло е дел од Република Српска.

Додека криминалците непречено се движат низ границите меѓу единиците Република Српска и Федерацијата Босна и Херцеговина, системот на кривично-правниот систем е хендикепиран од бавната размена на информации, различни јурисдикции и недоволните заеднички операции и истраги поради комплексниот административен систем на земјата. На пример, секој од 10-те кантони, како и секоја од трите административни единици на земјата (Федерацијата на Босна и Херцеговина, Република Српска и Брчко) има свој полициски орган. Недостатокот на соработка меѓу овие полициски органи е системски.

Некои полицајци во Сараево, на пример, изразија разочараност пред автор(к)ите на овој извештај дека нивните колеги во Источно Сараево или во другите делови на Република Српска не прават доволно за да ги пронајдат крадците на автомобили – дури и кога осомничените се чини дека не се потресуваат многу кога станува збор за развојување наоколку во впечатливи возила.⁶³

Дури и оние крадци на автомобили кои се гонат ретко се осудени, а оние што одат во затвор имаат тенденција повторно да ги продолжат со кривичните дела откако ќе излезат. Всушност, фактот што истите имиња продолжуваат да се појавуваат како осомничени во кражбите на автомобили (и другите кривични дела) сугерира висок степен на рецидивизам.

Сепак, постојат знаци дека можно е ситуацијата да се менува. На почетокот на ноември 2018 година, босанските власти започнаа голема операција наречена „Волан“ против авто-крадците, и беа обвинети околу 27 лица. Се очекува дека истрагата може да трае со години. Исто така, во Сараево неодамна имаше и некои големи заплени на дрога. Во октомври 2018 година, беше запланета пратка од 900 килограми канабис. Сепак, се чини дека има повеќе дрога наоколу. Полицијата изјави за ГИ дека пазарот за кокаин и синтетички

дроги во босанскиот главен град е во подем, но цените не се зголемуваат. Ова укажува на тоа дека постои значителна конкуренција.⁶⁴

Поважни раскрсници и главни градови

Кај организираниот криминал, како и кај недвижнините, локацијата е најважна. Освен пограничните региони, поважните раскрсници често се центри за криминални дејствија. Ова ги вклучува големите (често главни) градови, местата каде се вкрстуваат автопатиштата, или други јазли долж рутите за нелегална трговија (види Мапа 3). Наведените локации почнуваат од најсеверната.

Нови Сад (со население од околу 322 000⁶⁵) е втор по големина град во Србија и главен град на автономната покраина Војводина. Се наоѓа на крстопатот на големите меѓународни сообраќајни правци што го поврзуваат со Централна и Западна Европа, Романија и Бугарија на исток, а Белград на југ. Исто така има големо пристаниште на реката Дунав. Покрај тоа, Нови Сад има и бесплатна царинска зона, која овозможува производство и услужни дејности без плаќање на царински давачки и даноци.

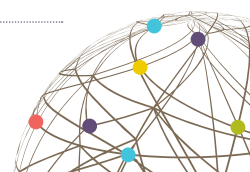
Овие атрибути го прават Нови Сад привлечен за шверц – особено на дрога и украдени автомобили кои се движат од југ кон север, но исто така и мало оружје и мигранти. Се вели дека Дарко Шариќ (по потекло од Плевља) ги водел своите меѓународни кокаински операции од Нови Сад.⁶⁶ Од 2012 година наваму, во градот имало осум убиства поврзани со мафијата, како и неколку други обиди за убиства и насилни активности поврзани со криминал (во многу од нив се вмешани Црногорци). Многу мал број од овие случаи се решени. Убиствата главно се сметаат за расчистување на сметките помеѓу различните криминални групи кои се обидуваат да го контролираат пазарот на дрога во градот – особено по смртта во јуни 2013 година на контроверзниот црногорски бизнисмен и претседател на Фудбалскиот клуб Војводина,⁶⁷ Ратко Буторовиќ (исто така познат како Бата Кан Кан), кој се сметаше за главен бос.

Еден висок претставник на полицијата ги нарече овие убиства процес на „природна селекција“, но некои од претставниците на граѓанското општество со кои разговараше ГИ изразија загриженост во врска со подрските напади и недостатокот на преземање дејствие од државата.⁶⁸ Профитете од криминалот се перат во градот, што се чини дека води до градежен бум и брзо зголемување на цените на имотот. Големите играчи, исто така, се почесто купуваат земјоделско земјиште во Војводина.

Бања Лука е втор по големина град Босна и Херцеговина и главен град на Република Српска. Претходно беше мултиетничка заедница. По војната во Босна, повеќето од околу 185.000-те⁶⁹ жители на овој историски град сега се Срби. За регионот се вели дека е извор за трговија со огнено оружје и експлозиви (наследство од војната), кои се продаваат незаконски во ЕУ (особено на криминални групи во Шведска) и исто така се користат во терористички напади во Западна Европа.⁷⁰

Во регионот е распространета и трговијата со дрога. Ова се поврзува со инволвираноста на локалната полиција. На пример, во 2013 година, четворица полициски инспектори од одделот за борба против наркотици беа уапсени за шверц со дрога. Изворите на ГИ дојавуваат дека во последниве години, количината на кокаин што се пушта во ноќните клубови во Бања Лука се зголемува (како и во Сараево), додека цените паѓаат.⁷¹ Една теорија е дека трговците вклучени во шверцот со дрога се платени во натура. Добивките од криминална активност се перат во градот за купување недвижен имот, луксузни автомобили или легални бизниси кои имаат голема обрт на готовина (како агенции за изнајмување автомобили, кафулиња, барови, ресторани и ноќни клубови).

Тузла, со население од околу 110 000⁷², е третиот по големина град во Босна и Херцеговина. Се смета за економски, културен, едукативен, здравствен и туристички центар на североисточна Босна. Градот се наоѓа покрај познатите рути за шверц на дрога, вклучително и за хероин и канабис. Исто така, постојат извештаи за заплени на синтетички дроги. Се смета дека синтетичките дроги од Холандија се користат како отплата за

Мапа 3: Поважни раскрсници

дрогите кои транзитираат во регионот на Тузла долж балканската рута кон ЕУ. Како и во другите делови на Босна – како Бања Лука и Сараево – на ГИ им беше кажано дека постои пораст на хероинот и кокаинот на улиците во последниве години.⁷³

Исто така, постојат извештаи за шверц на текстил и цигари. Како и Сараево, Тузла има релативно висока стапка на кражба на автомобили (100 автомобили годишно). Ова делумно се објаснува со близината на Република Српска и областа Брчко: во радиус од 20 километри, постојат три различни полициски сили кои работат во нивната сфера на надлежност. Недостатокот на комуникација и соработка меѓу различните полициски сили го олеснува движењето на украдените автомобили (на пример, кон регионот Зворник во Република Српска). Се тврди дека постојат врски помеѓу крадците на автомобили кои работат во сараевските и тузланските региони (како групата Соколац), како и со мрежите во Србија.⁷⁴

Српскиот главен град **Белград** (1,7 милиони жители⁷⁵) е сведок на неодамнешното зголемување на активната на криминалните групи. Од 2012 година имало 145 убиства во Србија и Црна Гора, кои се карактеризираат како „мафијашки ликвидации“. Околу 52 од овие убиства се извршени во Белград.⁷⁶ Многу малку се решени.⁷⁷ Во јули 2018 година, адвокат познат по одбрана на криминалци беше убиен пред својата кука. Постои, исто така, долготрајна крвна одмазда меѓу семејствата на Бојовиќ и Шарановиќ. Организираниот криминал во Белград честопати е поврзан со фудбалски хулигани, политичари и таканаречени „контроверзни бизнисмени“.

Градот **Ниш** (околу 260 000 жители⁷⁸) се наоѓа на пресекот на главните патишта што се протегаат од северниот дел на Северна Македонија до Белград (или преку Косово или преку јужна Србија), како и патиштата што одат од запад кон исток преку Бугарија се’ до Турција. Исто така е главна железничка крстосница и има аеродром. Местоположбата на градот го прави важен центар за нелегална активност. Криминалната активност во Ниш се чини дека се зголемила по 2010 година, кога немало шеф на полицијата три години. Се вели дека има шест главни криминални групи активни во градот, главно вклучени во шверц на дрога и цигари.⁷⁹ Во 2017 година беа запалени осум автомобили, од кои три припаѓаа на високи полициски службеници. Автомобилот на заменик-градоначалникот исто така бил уништен.

Нови Пазар (население 105.000⁸⁰), лоциран во југозападниот дел на Србија, близу до границата со Црна Гора, е историски центар на регионот Санџак. Регионот има висока концентрација на муслимани (82%), главно Бошњаци. Санџак е еден од најсиромашните региони во Србија и има една од најбрзо растечките популации. Просечната возраст е 31 година, а речиси половина од населението (45%) е помладо од 29 години.⁸¹ Ова го прави Санџак еден од најмладите региони во Европа. Оние кои имаат можност да заминат, го прават тоа. Во изминатите три години, речиси 10% од населението се верува дека емигрирало во Германија. Регионот страда од 26% невработеност.⁸² И дури и на оние што се вработени не им оди добро: просечната нето плата во Нови Пазар изнесува 305 евра⁸³, што е за 50 отсто пониско од националниот просек.⁸⁴

Се вели дека локалната економија многу зависи од пари од дознаки или криминал. Нови Пазар се наоѓа покрај патиштата што се движат кон север од Црна Гора и северно Косово. Како резултат на тоа, тоа е главен пресек и за трговијата со и за препакнувањето хероин од Турција и Бугарија преку Косово; и канабис од Албанија и Косово до Белград и на север кон ЕУ. Исто така се тврди дека некој кокаин што доаѓа од Јужна Америка преку Јадранското Море (преку пристаништата во Албанија и Црна Гора) транзитира низ регионот. Поради тоа е исто така познато и како центар за шверц на гориво и цигари. Со сите дроги што поминуваат низ градот, еден набљудувач го нарече Нови Пазар „Мала Колумбија“.

Еден од главните шверцери што ја контролираа рутата беше Насер Келменди – еден од најозлогласените криминалци во регионот. Келменди е роден во Косово, но има и босанско и црногорско државјанство, и работеше со мрежа на контакти низ целиот Балкан. Тој беше уапсен во 2017 година и осуден на шест години затвор. Друг озлогласен трговец од градот е Хикмет Хајровиќ, кој беше уапсен во 2011 година.

Иако Хајровиќ и повеќето членови на неговата група беа Бошњаци, нивните клиенти биле главно етнички Срби. „Криминалните групи немаат национални и верски спорови кога станува збор за нивната работа во оваа област“, вели еден извор од регионот.⁸⁵ Всушност, според еден набљудувач, криминалните групи во Нови Пазар се клучна врска помеѓу Белград и Приштина. „Дури и со растечки политички тензии меѓу Србија и

Косово, соработката меѓу криминалците кои вршат шверц никогаш не била загрозена. Напротив, бизнисот е се' подобар и подобар".

Никшиќ е индустриски град во северозападна Црна Гора. Тоа е вториот по големина град во земјата, со население од околу 72 000 жители.⁸⁶ Никшиќ е роден град на црногорскиот претседател, како и контроверзниот бизнисмен Бранислав Мичуновиќ. Се наоѓа на патот од Подгорица до Требиње (Босна), и од Србија до Јадранското крајбрежје (особено Дубровник и црногорските пристаништа Котор и Будва). Ова го прави клучен центар за шверц на дрога и цигари. Никшиќ е историски познат како жариште за шверц. За време на војната во Босна, кога тутунот, горивото, оружјето, лековите и другите стоки беа дефицитарни, овие артикли се шверцуваа во Босна со соучество на државните службеници од Србија и Црна Гора.

Во последниве години, градот е заробен во крвна одмазда помеѓу две семејства поврзани со криминални активности, имено Ранко Радуловиќ и семејството Вилотијевиќ. Радуловиќ беше уапсен во 2018 година за , меѓу другото, составување на листа за отстрел во која беа вклучени браќата Вилотејевиќ, Душко Рогановиќ (споменат во приказната за убиството во Виена), како и еден специјален обвинител. Исто така се верува дека постојат врски меѓу Никшиќ и криминалните кланови на црногорскиот брег. Понатаму, Никшиќ се смета за центар на операции за кланот Кварташки, кој, според медиумите, со децении е активен во шверцот на кокаин и канабис. Некои од неговите соработници се чини дека работат во странство, особено во Шпанија. Некои од криминалните добивки на овие групи, наводно, се преперуваат назад во бизнисите во Никшиќ, вклучително и коцкањето, обложувалниците и градежните фирми, како и недвижниот имот на јадранскиот брег (особено во Будва).

Приштина, главниот град на Косово (население од околу 200 000⁸⁷), се смета за активно криминално опкружување. Главните криминални групи во градот имаат тенденција да се збираат околу мрежите на ветерани на Ослободителната војска на Косово (ОВК). Главните активности на организираниите групи активни во Приштина вклучуваат трговија со дрога. На пример, во декември 2018 година, Енис и Селим Ќерка беа уапсени под сомневање за шверц на 113 килограми хероин на граничниот премин меѓу Косово и Северна Македонија.⁸⁸ Во друг неодамнешен случај, синот на поранешниот претседател Ибрахим Ругова беше уапсен поради фалсификување италијански шенген-визи. Исто така постојат обвинувања дека некои групи се вклучени во фалсификување документи со цел илегално да се стекнат со противправна придобивка од државно земјиште.⁸⁹ Покрај тоа, некои групи во близина на главниот град се озлогласени пореди лихварство. Неодамна, Приштина и другите делови од Косово беа погодени од бран кражби на банки.

Градот **Пеќ** во западно Косово (население околу 96 000⁹⁰) е на крстосница на голем број клучни рути за нелегална трговија. Градот е лоциран во планински регион близу до црногорската граница, на патот кон главниот град Приштина и недалеку од северна Албанија, Митровица и Нови Пазар. Регионот страда од голема невработеност. Во минатото имаше голем број нерешени убиства во Пеќ, за кои се верува дека произлегуваа од расправиите меѓу две крила на поранешната ОВК. Конфликтите беа и кривични (поради контролата врз рутите за нелегална трговија во регионот) и политички, бидејќи некои од поранешните команданти сега се високи политичари. Се вели дека ова подрачје е под покровителство на клучни политички фигури. Иако бројот на убиства е намален, нивото на криминал во ова жариште се смета за високо, особено трговијата со дрога, цигари, како и некои оружја. Потегот до преминот Кула и областа околу Чакор (види го делот со пограничните јазли) се особено популарни кај нелегалните трговците.

Феризај е трет по големина град во Косово, со население од околу 108 000 жители.⁹¹ Се наоѓа во југоисточниот дел на земјата, во близина на границата со Северна Македонија, долж автопатот што се протега од Приштина до Скопје. Се смета за жариште за шверц со дрога, особено за канабис и хероин, вклучително и кон дијаспората во Швајцарија. Во мај 2017 година, полицијата конфискува повеќе од 800 килограми канабис од Албанија во село близу Феризај. Криминалните групи кои работат во градот, исто така, се вели дека се вклучени во трговија со луѓе (за проституција), лихварство, како и изнудување во врска со договори за земјиште.

Главниот град на Црна Гора, **Подгорица** (население од околу 185.000⁹²), е дом на голем број на криминални групи. Една од нив, предводена од Васо Улиќ, се занимава со трговија со хероин, кокаин, метамфетамин и

канабис – особено кон Австралија. Се вели дека друга група, центрирана околу браќата Ламбулиќ (Вјекослав и Југослав) е вклучеа во нелегално коцкање, перење пари и трговија со дрога. Уште една клучна група е позната како Загоричкиот клан (именувана според едно предградие на главниот град). Други групи, наводно, се вклучени во шверц со дрога кон Хрватска, како и шверц на скапи украдени автомобили до и од Подгорица и Албанија.⁹³

Се вели дека постојат врски помеѓу групите кои работат во Подгорица со оние во Никшиќ, Рожае и Бар (види погоре). Вреди да се напомене дека Дарко Шариќ – од Плевља (Црна Гора) – имаше добра мрежа на контакти во Подгорица. Во изминатите неколку години, војната на бандите од Котор помеѓу клановите на Кавач и Шкаљари се прелеа во главниот град на земјата, и се чини дека некои од нивните пари се перат таму. Се тврди дека некои од групите што работат во Подгорица имаат врски со безбедносните служби, како и со некои влијателни бизнисмени и политичари. Нова форма на криминал во подем во Подгорица е перење пари преку (понекогаш) нелиценцирано Интернет обложување.

Скопје, главниот град на Република Северна Македонија, (население од околу половина милион⁹⁴) се наоѓа долж трасите за транспорт и нелегална трговија од исток кон запад и од север кон југ. Иако населението во градот претежно се состои од етнички Македонци, се смета дека главните криминални групи во градот се етнички Албанци. Најраспространетите активности на организираниот криминал вклучуваат трговија со дрога, кражба на автомобили, шверц на мигранти, како и правни фирми кои обезбедуваат превоз за нелегална трговија, како и можности за перење пари. Се чини дека трите главни криминални групи кои работат во регионот (од селата Арачиново, Кондово и Грчец) уживаат политичка заштита.⁹⁵

Велес, во централна Северна Македонија, е важна раскрсница во шверцот на дрога на Балканот. Се наоѓа долж главниот коридор од север кон југ (од Грција до Скопје и Приштина), како и на автопатот што води кон исток кон Бугарија: со други зборови, каде што се пресекуваат пан-европскиот коридор 8 и коридорот 10. Овој град со 54 000⁹⁶ луѓе се смета за трговски центар за размена на хероин за канабис меѓу криминални групи од Бугарија, Северна Македонија, Албанија и Грција. Она што е интересно е дека официјалниот број на заплени на дрога е многу низок, како и официјалната стапка на криминал. Ова укажува на степен на заговор или бенигна небрежност од страна на полицијата и политичарите. Поширокиот регион на Вардар е еден од најретко населените делови на Северна Македонија. Велес порано беше голем индустриски град, со топилница, фабрика за порцелан и текстилна индустрија, но во посткомунистичкиот период таа доживеа економско опаѓање. Стапката на невработеност е над една третина над националниот просек⁹⁷, и постојат високи стапки на самоубиство и депресија. Овие услови помагаат да се објасни зошто во 90-тите години Велес станал родно место на таканаречената „Франкфуртската мафија“, еден од најголемите прстени за шверцување дрога во Германија, кој исто така беше активен во трговијата со хероин во Виена. Во зенитот на групата, се верува дека неколку стотици млади луѓе од Велес (честопати користејќи бугарски пасоши) продавале дрога на улиците или Австрија и Германија како дел од групата. Дел од профитите од оваа незаконска активност се чини дека биле пренесени во градските дискотеки, кафе барови, ресторани, туризам, хотели и обложувалници. „Франкфуртската мафија“ на крајот беше разбиена преку серија заеднички операции меѓу австриската, германската и македонската полиција.⁹⁸

Штип е град со околу 48 000 жители⁹⁹, лоциран во источниот дел на Северна Македонија, долж транспортниот коридор што води од Велес до Кочани и во Бугарија. Како и Велес, регионот е економски депресивен, што доведе до високи стапки на невработеност,¹⁰⁰ депресија, самоубиство и миграција кон надвор. Штип се наоѓа долж коридорот на поликриминална активност, главно контролирана од етнички Македонци. Се смета дека недозволените активности вклучуваат трговија со дрога, криумчарење на цигари, како и рекетирање и изнудување, вклучувајќи приватни компании за обезбедување кои се во „бизнисот со обезбедувањето“.

Кочани (37 000 жители¹⁰¹) е град во источна Северна Македонија, близу до бугарската граница. Како и Велес и Штип, Кочани страда од миграција кон надвор (особено кон Италија и Германија) и невработеност, но има придобивка од тоа што е лоциран долж една од поважните рути за трговија со хероин. Кочани, исто така, се смета за жариште за шверц на цигари и канабис. Се верува дека групите од Кочани уживаат блиски врски со

некои бугарски криминални групи. Се тврди дека пред неколку години криминалните групи тука оперираа со таква слобода, што криминалните босови поставиле „агенција за обезбедување“, која воспоставила „такса за обезбедување“ за сите продавници во градот што чинела од 30-50 евра месечно. На оние кои одбивале да платат им ги палеле колите или им ги уништувале продавниците.¹⁰² Оваа закана се намали со голема операција (наречена Детонатор) од страна на македонската полиција во април 2012 година.

Областите околу **Курбин** и **Леска** се жариштата на организираниот криминал во Албанија (целата префектура има околу 125 000 жители¹⁰³). Областа на Курбин (која опфаќа 235 км²) се наоѓа долж автопатот помеѓу Тирана и Леска, а еден од локалните градови, Фуш Куќ, се граничи со Јадранското Море. Ова го прави идеална локација за пренос на дроги кон Италија. Курбин е економски загрозен регион. Некои криминални групи од регионот – кои вообичаено се составени од луѓе од исто семејство – се вклучени во трговијата со дрога, додека други се познати по грабежи, кражба и перење пари (особено во недвижности). Исто така, се вели дека во регионот се огледува и канабис.

Во 2014 година, во Фуш Куќ беше откриена лабораторија за дрога. За време на операцијата, полицијата конфискувала 7 килограми кокаин, 18 килограми хероин и 100 килограми канабис, како и огнено оружје. Групата вклучена во овие активности се чини дека сè уште активна и има врски со криминални групи во Косово. Еден од најозлогласените градови во регионот на Курбин е **Лач**. Криминалците од овој град го развија стереотипот на безмилосност и насилност, и се чини дека не ја уживаат довербата на другите групи од албанското подземије.

Областа Леска (понатаму север), исто така, се граничи со Јадранското Море, и го вклучува пристаништето Шенѓин. Криминалните групи од Лесека се активни во трговијата со луѓе, трговијата со дрога и оружје. Некои биле активни во странство, особено во Италија и Холандија. Тие, исто така, се верува дека ги перат своите пари во регионот, особено во недвижности, туризам, барови, ресторани и бензински пумпи. Областа е озлогласена по големите криминални семејства со блиски врски со политичарите. Всушност, неколку за неколку парламентарци од регионот се претпоставува дека се вклучени во организираниот криминал, а еден неодамна беше разрешен од Парламентот како резултат на тоа. Во март 2018 година, градоначалникот на Леска и 11 функционери беа уапсени за нивниот наводен удел во продажба на крајбрежното земјиште во шема за добивање големи суми пари.

Тирана е една од најдинамичните престолнини на Балканот. Нејзиното население (околу 895 000 во 2018 година¹⁰⁴) се зголеми за четири пати последниве 20 години, и има млада популација (просечна возраст од 27 години).¹⁰⁵ Во минатото овој главен град беше дом на некои од најопасните криминални групи во Албанија. Оваа закана до одреден степен се намали, иако неколку поголеми криминални групи остануваат активни во градот. Тие најчесто работат како позадинска канцеларија за операциите во странство, главно во Холандија, Белгија, Шпанија, Швајцарија, Германија, Италија, Косово и Велика Британија, како и со врски со Турција и Латинска Америка. Главните активности на овие групи се шверц на дрога, уцена, нелиценцирано коцкање, перење пари, рекетирање и платени убиства. Тирана исто така се смета за жариште за средби на криминални групи од целата земја, или едни со други или со високи функционери од владата или безбедносните служби. Односите не се секогаш колегијални. Во последниве години, градот бил сведок на голем број престрелки, бомбашки закани и експлозии поврзани со криминални групи. Неодамна, имаше голем број оружјени грабежи од висок профил кои таргетираа готовински трансфери од аеродромот во Тирана кон Виена.¹⁰⁶

Елбасан во централна Албанија (населението на префектурата било околу 274 000 во 2018 година¹⁰⁷) се наоѓа на вкрстувањето на рутите за нелегална трговија од север-југ и исток-запад (од пристаништата Драч и Валона до Охрид). Криминалните групи во Елбасан се вклучени во трговијата со канабис, хероин и од неодамна, кокаин. Во 2015 година, една лабораторија за дрога била откриена во едно село во општината Елбасан, која било користена за преработка на кокаин.¹⁰⁸ Полицијата запленила 115 килограми кокаин, 359 000 евра, како и оружје, а уапсила 11 лица, меѓу кои и двајца Колумбијци. За градот се вели дека се дом на две од најмоќните криминални групи во Албанија, кои се занимаваат со трговија со кокаин преку Западна Европа до Обединетото Кралство.

Фиер, во јужна Албанија (население од 294 000 од префектурата во 2019 година¹⁰⁹) се наоѓа на пресекот на главниот автопат што ја поврзува централна Албанија со југот. Се смета дека криминалните групи од областа се добро поврзани со мрежи во странство (особено во Западна Европа и Латинска Америка), како и со политичарите во Албанија. На пример, Арјан Шанај од Фиер, кој беше уапсен во Грција во пролетта 2017 година, беше фатен со кокаин, наводно, од колумбиски клан. Некои од групите, исто така, се карактеризираат со силни врски со семејството и заедницата. Еден извор со локални познавања ни објасни: „Фактот што тие се доста насилни, софистицирани и тесно поврзани со политиката, ги направи организациите кои работат во Фиер недопрливи“.¹¹⁰

Главните недозволените активности на криминалните групи вклучуваат трговија со дрога и преработка (се претпоставува дека во градот се сместени лаборатории за хероин), уцена (вклучувајќи и компромитирање на снимки од политичари со проститутки или каде користат дрога) и перење пари (особено во бензински пумпи, казина, барови, ресторани и хотели) во Фиер и на крајбрежјето. Профилот и економските изгледи на Фиер ќе имаат придобивка од изградбата на Транс-јадранскиот гасовод (од Турција до Италија). Гасоводот (за природен гас), како и компресорската станица и мерната станица ќе бидат изградени во близина на Фиер и треба да бидат подготвени за почетната фаза на работа во 2020 година.¹¹¹ Исто така, се планира и голем развој на инфраструктурата.

Триаголник на кризи: Јужна Србија, Косово и Северна Македонија

Триаголниот регион на Северна Македонија, Косово и Србија – кој е претежно населен со етнички Албанци – е погоден од економска неразвиеност, нестабилност, порозни граници и лошо владеење, што го прави ранлив пред организираниот криминал.

Најголеми градови во регионот се Куманово и Тетово, со население кое е проценето на околу 109.000¹¹² и 92.000 лица¹¹³ (види Мапа 4.). Куманово се наоѓа на крстосницата помеѓу автопатот од Солун до Белград (или кон североисток до Косово) и од Скопје до Ќустендил (Бугарија). Исто така е по должината на железничката пруга што ги поврзува Атина и Виена. Патиштата од Тетово (и албанските села северно од Скопје) се упатуваат на север кон Косово, преку Феризај кон Приштина.

Топографијата на регионот е релативно планинска, а граничната контрола – освен на официјалните премини – е тешка.

Тетово, Куманово и соседно Липково (проценета популација околу 30 000¹¹⁴) имаат највисоки стапки на невработеност во земјата (58%)¹¹⁵ и многу слаба економија. Младите од регионот се обидуваат да емигрираат (особено по визната либерализација на ЕУ за Северна Македонија во 2010 година) или се подложни на регрутација во криминални или вооружени групи. Како резултат на тоа, Липково го доби прекарот „регионот на кризи“.

За време на југословенскиот период, немаше цврсти граници помеѓу етничките албански заедници кои живеат во северниот дел на Северна Македонија, долината Прешево во јужна Србија и јужно Косово. Иако регионот сега спаѓа во три држави, семејствата сè уште се навикнати да се движат напред-назад за да си ги посетат роднините. Овие роднински врски и лабави ставови кон границите, исто така, овозможуваат шверц.

За регионот се смета дека беше клучна област за криумчарење на стоки (особено гориво) до Србија и Црна Гора, кога тие беа под ембарго во 1990-тите. Денес, главните стоки што се шверцуваат низ регионот се смета дека се добиток, храна, злато, цигари и дрога. Се чини дека трговијата со дрога главно се состои од канабис од Албанија преку Косово или Северна Македонија, а потоа преку Прешевската долина во Србија, Бугарија и Грција; хероин од Турција преку Бугарија; и кокаин од Србија.

Исто така се верува дека хероинот се обработува и препакува во регионот. Една од главните дестинации се смета дека е Швајцарија. На пример, во декември 2017 година, 110 килограми хероин бил запленил во автобус што поаѓал од Прешевската долина кон Швајцарија. Во октомври 2018 година, полицијата изврши рација во лабораторија за хероин во планинскиот регион Хас на Албанија (во близина на Кукуш), и пронајде морфиум и состојки на дрога кои беа дојдени од Турција преку Северна Македонија и Косово.

Мапа 4: Триаголник на кризи

Исто така, постојат докази кои укажуваат на тоа дека во регионот се произведуваат синтетички лекови. Во декември 2017 година, во село близу Тетово, била откриена илегална лабораторија, и биле конфискувани 300 килограми таблети амфетамин – најголемо количество синтетички лекови што некогаш биле запленил во југоисточна Европа. Милан Зарубица – наречен еден од „најголемите производители на синтетички дроги“ во регионот од страна на српското Министерство за внатрешни работи – беше уапсен во Србија по заедничката операција со македонската полиција.

Регионот е исто така жариште за трговија со луѓе. Од 2014 година наваму, северната граница на Северна Македонија, особено селата Ваксинце и Лојане, исто така се озлогласена сообраќајница за шверц на мигранти. Извештаите на мигрантите сугерираат дека тие биле експлоатирани од страна на локалното население кога барале храна и засолниште. Исто така, постојат тврдења дека на мигрантите им се продавале македонски пасоши (иако не е јасно кој им ги обезбедувал).¹¹⁶

Во изминатите 20 години, регионот беше поле на одвивање на неколку големи судири. Во 1999 година, за време на кризата во Косово, голем број етнички Албанци пребегнаа кон северниот дел на Северна Македонија. Се зголемија меѓуетничките тензии во однос на повиците за поголема заштита на правата на малцинствата од страна на албанската заедница. Исто така, избувна криза и на српската страна на границата кога ветераните

на ОВК ја формираа Ослободителната војска на Прешево, Медвеѓа и Бујановац (ОВПМБ), која повика на отцепување на овие три општини со албанско население од Србија и нивна анексија кон Косово.

Со паузи, борбите трааа речиси две години, особено околу областа Бујановац. Во 2001 година се разгореа насилствата и во Северна Македонија меѓу албанските бунтовници (нарекувајќи се Ослободителната народна армија – ОНА) и македонската полиција и армија. Првите судири се случија околу Тетово во март 2001 година. Во мај 2001 година, ОНА започна офанзива во селата северно од Куманово, што на крајот беше задушена со голема операција на македонските безбедносни сили. На крајот, беше постигнато политичко решение преку Охридскиот договор од август 2001 година.

Во мај 2015 година, во Куманово повторно избувна насилство, овој пат кога вооружена група од Косово два дена се бореше со полицијата – оставајќи зад себе многу жртви и бројни неодговорени прашања. Осум македонски полицајци и 14 вооружени лица беа убиени, додека 37 полицајци беа ранети. Триесет мажи (претежно од Косово) беа уапсени и обвинети за тероризам од страна на македонските власти. Додека некои го окарактеризираа инцидентот како обид за заживување на меѓуетничките тензии, други истакнаа дека само мал дел од напаѓачите се од регионот, дека повеќето од нив имаат криминално потекло, дека не настрадаа цивили и дека планирањето на инцидентот може (барем во почетната фаза) да било познато на безбедносните служби.¹¹⁷

Како резултат на овие насилни инциденти, Кумановскиот регион имаше проблеми да привлече инвестиции, и се смета дека добива мала поддршка од државата.

Граничната контрола е слаба во овој регион. Официјалните гранични премини се ранливи поради некои корумпирани функционери со врски со политичките партии (види го описот на граничниот премин Јажинце/Глобочица погоре). Набљудувач на ситуацијата на теренот ги информираше ГИ дека совесните гранични службеници стравуваат дека ќе бидат казнети – дури и заменети – наместо да бидат наградени, ако преземат дејствие. Исто така, се вели дека соработката меѓу граничната полиција на трите земји е лоша.¹¹⁸

Во случаите кога шверцерите проценуваат дека ризикот е премногу висок, едноставно ги користат неформалните премини. На пример, ГИ добија информација дека шверцот вообичаено оди преку нелегални патишта на границата меѓу Северна Македонија и Србија, во близина на граничниот премин Табановце/Прешево, кој е близу до селото Лојане.¹¹⁹

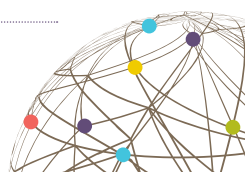
Денес се вели дека постојат бројни криминални групи (околу осум главни) кои работат во регионот на Тетово. Тие се добро поврзани со заедницата, со многу оперативни ресторани и барови, а некои и со мрежи во странство. Конкретно една група се чини дека има силна врска со добро поврзана група етнички Албанци од Северна Македонија кои работат во Словачка. Еден од најголемите лордови на трговија со дроги во Северна Македонија, Бајруш Сејдиу, доаѓа од Куманово.

Два нови гранични премини се планирани во триаголниот регион: еден меѓу Северна Македонија и Косово (Белановце-Станчиќ) и друг меѓу Северна Македонија и Србија (Лојане-Миратовац). Отворањето на овие гранични премини, сепак, беше одложено. Како што изјави еден набљудувач за ГИ: „Изгледа дека претворањето на овие рути во нормални гранични премини ќе ја зголеми контролата и надзорот врз областа, и дека луѓето на власт [кои се] поврзани со оние кои слободно криумчарат преку илегалните гранични премини можеби ќе сакаат да го избегнат ова“.¹²⁰

Во такво опкружување, нестабилноста, неразвиеноста, па дури и кризите ќе продолжат да бидат норма.

Профил на жариште: Северно Косово

На 16 јануари 2018 година, истакнатиот српски политичар Оливер Ивановиќ беше убиен во престрелка од возило во движење пред неговиот партиски штаб во Митровица, северно Косово.¹²¹ Се стравуваше дека атентатот на Ивановиќ – на истиот ден кога Белград и Приштина требаше да продолжат разговори за

нормализирање на односите – дополнително ќе ги влоши меѓуетничките тензии. Но, смртта на Ивановиќ открива повеќе за мрачната економија на северно Косово, отколку за тензиите меѓу српските и косовските албански заедници.

Северниот дел на Косово опфаќа регион од околу 1.200 квадратни километри во најсеверниот крај на Косово (ги вклучува општините Северна Митровица, Лепосавиќ, Звечан и Зубин Поток). Се проценува дека населението е околу 80000, од кои околу 70000 се етнички (косовски) Срби.¹²² Во однос на остатокот од земјата, овој дел е ретко населен. Најголемиот град во северно Косово е Северна Митровица, која од 2013 година наваму функционира како посебна општина од Јужна Митровица од другата страна на реката Ибар. Мнозинството од 30000 жители на северна Митровица се Срби.¹²³

Северно Косово е нешто како сива зона уште од крајот на Косовската војна во 1999 година, бидејќи косовските власти и меѓународната заедница оттогаш имаат ограничени овластувања. Во 2008 година, Косово прогласи независност од Србија, потег кој дополнително ги поларизираше односите меѓу Приштина и Белград и доведе до тоа ЕУ да ја испрати својата цивилна мисија за владеење на правото (ЕУЛЕКС) да помогне во напорите за градење на државата. По долгите напори на ООН, а подоцна и на ЕУ, во 2013 година беше потпишан Бриселскиот договор, што се сметаше за пробив во процесот на затегнатиот дијалог меѓу двата поранешни воени противници.

Меѓутоа, напредокот во спроведувањето на Бриселскиот договор е бавен, особено во формирањето на Здружението/Заедницата на општини со мнозинско српско население. Односите меѓу Косово и Србија и понатаму се затегнати, и покрај напорите на ЕУ да посредуваат со договорот преку олеснет дијалог.

Првично се претпоставуваше дека атентатот врз Оливер Ивановиќ бил на некој начин поврзан со овие политички прашања. Сепак, оттогаш почна да изгледа повеќе како резултат на борба за превласт и контролата врз профитабилната нелегална мрежа на северот на Косово.

Профитабилна сива зона

Иако некои се' уште го оспоруваат суверенитетот на Косово, статусот на северно Косово е уште поспорен. Централната влада на Косово има многу малку контрола врз северот. Од друга страна, и самите институции на север имаат ограничена моќ поради бавното темпо на самоуправа. Ова создава придобивки, како и недостатоци.

“Шверцот е толку неконтролиран што се смета за редовна економска активност, додека мистериозните експлозии на бомби се „новата нормалност“.”

Се проценува дека српската влада годишно префрла до половина милијарда евра¹²⁴ парична помош на нејзините етнички роднини во северно Косово. Тоа е приближно споредливо со една петтина од вкупниот буџет на Владата на Косово. Понатаму, помеѓу 2005 и 2011 година, неколку локални претприемачи профитираа од одлуката на Владата на Србија за отстранување на ДДВ за стоките што се продаваат во северно Косово. Ова ефективно го направи регионот бесцаринска зона, што значеше дека цените на нафтата, автомобилите и стоките за широка потрошувачка беа поевтини отколку во останатиот дел од Косово – па дури и од Србија. Белград ја поништи одлуката во септември 2011 година за да ги намали против злоупотребите.

Освен средствата префрлени од Србија, уште од локалните избори во 2013 година и во согласност со одредбите од Бриселскиот договор, четири општини во северниот дел, исто така, имаат пристап до средства од косовскиот државен буџет наменет за локална самоуправа.

Со оглед на тоа штоо има многу малку индустриско производство во овој регион (а најзастапени се малите бизниси), оној што ги контролира парите во оваа економија базирана на помош, поседува значителна моќ. Бизнисите зависат од врските со политичките мецени за опстанок. Всушност, за повеќето луѓе на север, попрофитабилно е да добијат пристап до јавните фондови, отколку да започнуваат бизниси. Оваа ситуација поттикнува корупција преку клиентелизам и создава политичка економија на зависност. Освен тоа, владеењето на правото е слабо (особено во однос на системот на политичка правда), а отчетноста за трошењето на јавните средства е ограничена. Овие фактори создаваат попустливо опкружување за криминалот и корупцијата.

Симптомите се повеќе од јасни. Шверцот е толку неконтролиран што се смета за редовна економска активност, додека мистериозните експлозии на бомби се „новата нормалност“. Врз основа на барањето за јавно-достапни информации што ГИ го поднесе до Косовската полициска регионална дирекција на Север, во периодот од нејзиното основање во 2013 година до крајот на 2017 година, евидентно е дека во северно Косово се случиле алармантен број случаи на насилан криминал. Во текот на четиригодишниот период, вкупно 14 лични возила беа запалени, а експлозивни направи биле фрлени во приватни куќи или локални бизниси во 23 наврати. Припадници на косовските безбедносни сили од српската заедница исто така биле цел. Информациите дадени од полицијата укажуваат дека од 40 регистрирани случаи на насилни кривични дела во овој период, истрагата довела до апсење на сторителите во само пет случаи.¹²⁵ Ова е само дел од криминалната активност што се случува во оваа мала заедница, бидејќи многу жители одбиваат да ги пријават инцидентите во полицијата.

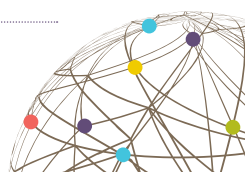
“Ова покажува дека, барем кога станува збор за шверцерските мрежи, етничките, географските и административните граници не се пречка за соработка меѓу криминалците.”

Статусот на сива зона на северно Косово, очигледно, го направи за засолниште за криминалците од другите делови на Западниот Балкан.¹²⁶ Исто така овозможи процут на нелегалните активности. Патот што се протега низ северно Косово ја поврзува Србија (особено Нови Пазар) на северот со Приштина и остатокот од Косово на југ. Косовската полиција и царината, како и персоналот на ЕУЛЕКС, се присутни на косовската страна на премините (како Јариње и Брњак), додека српската полиција е присутна од друга страна. Исто така, се вели дека постојат бројни „алтернативни премини“ (најчесто земјени патишта), кои се користат за нелегален премин во и од Косово, како и за шверц.

Горивото е најчесто шверцувана стока (од север кон југ). Потоа следат градежни материјали, лекови, автомобили, цигари, храна, пијалаци и друга стока. Се проценува дека неделните финансиски загуби на буџетот на Косово изнесуваат околу 750.000 евра: се состојат од 400.000 евра царина за гориво, потоа 200.000 евра во градежни материјали и 150.000 евра за сите други стоки. Многу од овие стоки не остануваат на северот, каде што доминираат Србите, туку се движат подалеку на југ во делови од Косово каде што мнозинство се етничките Албанци. Ова покажува дека, барем кога станува збор за шверцерските мрежи, етничките, географските и административните граници не се пречка за соработка меѓу криминалците.

Спротивно на тоа, соработката помеѓу агенциите за спроведување на законот е ограничена поради спорови околу надлежноста, како и недовербата. Овој недостаток на соработка го отежнува оценувањето на опсегот на проблемот, истовремено намалувајќи ги ризиците за криминалните групи.

Освен шверцуваната акцизна стока, оружје и дрога (канабис од Албанија и хероин по балканската рута), постои и трговија со луѓе (најчесто од југ) низ северно Косово. Од 2015 година, рутата, наводно, била користена и за криумчарење мигранти.

Кој го води северно Косово?

Со толку многу пари кои се влеваат во северно Косово и толку многу ниско-ризични можности за нелегална активност, има јасни придобивки за оние што го контролираат регионот. Па, кои се тие?

Врз основа на разговорите и разгледуваните извори, северно Косово се чини дека е локален пашалак на неколку поединци чии имиња малкумина се осмелуваат да ги изговорат, но кои сите ги препознаваат.¹²⁷ Како и во другите делови на Балканот, се чини дека постојат тесни врски помеѓу деловните, политичките и криминалните елити. Имињата што честопати се појавуваат во овој контекст се Звонко Веселиновиќ и Милан Радоичиќ.

Веселиновиќ и Радоичиќ се долгогодишни деловни партнери, блиски познаници и, според официјалните извештаи и истражните медиумски стории, партнери во криминалот. Уште во 2011 година, кога започна таканаречената криза со барикадите во северно Косово – откако меѓународната заедница и косовските институции го распоредија својот персонал на граничните премини со Србија – Веселиновиќ и Радоичиќ се сметаа за водачи на отпорот и заштитници на интересите на Србите во Косово. Додека играа на националистичка картичка, се чини дека она за што тие навистина беа загрижени беше дека построгата царинска регулација би им наштетилa на нивните кривични и деловни интереси. Ова тврдење беше поткрепено со изјавите на локалните косовски полициски службеници, западните дипломати и царинските власти, кои сите тврдеа дека Веселиновиќ е босот во криминалната мрежа која сега е загрозувана од царинските контроли и дека тој е централен организатор, одговорен за поставувањето и одржувањето на десетици барикади.¹²⁸

“Граѓаните се особено загрижени за зголемувањето на насилството во изминатите години, особено од 2013 година; целокупното чувство на беспомошност; и неказнивоста на оние кои вршат криминал.”

Се чини дека Веселиновиќ ги префрлил своите активности настрана од северно Косово и се инволвирал во голем број на профитабилни инфраструктурни проекти во Србија – вклучувајќи ја и изградбата на автопати. Постојат дури и обвинувања дека истите камиони што ги користел за блокирање на мостовите во Митровица, се користеле и во изградбата на таканаречениот Патриотски автопат. Ова не е прв пат контроверзниот косовско-српски бизнисмен да има блиски врски со косовско-албанските колеги: во минатото, тој беше осомничен за шверц на гориво.¹²⁹ Како што рече еден коментатор: „Не е за изненадување тоа што познатите српски националисти и „бранители“ на Косово го извршуваат својот дел во изградбата на автопатот Приштина-Тирана, додека ги подигаат барикадите. И во двата случаи тие прават пари кои, како по правило, секогаш се стојат зад таканаречениот патриотизам“.¹³⁰ Претходно оваа година, судот во Пирот, јужна Србија, го осуди Веселиновиќ на две години затвор за наводна злоупотреба на функцијата за време на изградбата на Коридорот 10 и наводната проневера на околу 200 000 евра.

Близок соработник на Веселиновиќ е Милан Радоичиќ, кој до неодамна беше фигура од релативно низок профил и познат како сопственик на ресторан во Северна Митровица. Ова се промени со убиството на Оливер Ивановиќ. Пред неговата смрт, во интервјуто за Балканската мрежа за истражувачки новинари (БИРН), Ивановиќ го опишал Радоичиќ како „мрачениот владетел на северот на Косово“ и „клучна личност во застрашувачкиот систем на моќ на северно Косово“.¹³¹ Ивановиќ понатаму тврдеше дека власта во северно Косово не биле во рацете на избраните функционери и локални институции, и дека Радоичиќ претставува неформален центар на моќ и одлучување во регионот.

Во јуни 2018 година, кога јавниот интерес за случајот беше најсилен, Радоичиќ стана потпретседател на Српска листа, што може да се смета за косовска сестринска партија на владејачката Српска напредна партија (Српска

напредна странка). Српска Листа е на власт во четирите општини на северно Косово и е коалициски партнер на косовската влада. И покрај етничките тензии, се сметаше дека Радоичиќ – барем до неодамна – ужива блиски поврзаност со политичките елити во Србија и Косово. Сепак, тој ефикасно манипулира со оспорениот статус на Косово. Кога врз него почна да се врши притисок, тој, како косовски Србин одби да ја прифати легитимноста на косовската полиција и да се предаде. Но, од друга страна, исто така, одби да ја прифати и надлежноста на српските судови ниту пак одговори на тешките прашања, со образложение дека тој не е функционер во Србија. Радичиќ живее во Србија од крајот на 2018 година.

Атентатот врз Оливер Ивановиќ останува трауматичен инцидент за косовските Срби, особено со оглед на фактот што не е постигнат напредок во истрагата. Ова е очигледно во многу лични сведоштва, но исто така се рефлектира и во едно неодамнешно истражување на јавното мислење, спроведено од страна на една локална организација на граѓанското општество, Актив, во сите четири српски општини. Бројот на граѓани кои веруваат дека криминалот е најголемиот проблем во северно Косово се зголеми двојно во 2018 година во споредба со 2016 година, а многу од испитаниците конкретно рекоа дека се чувствуваат помалку безбедни поради убиството на Ивановиќ.¹³² Граѓаните се особено загрижени за зголемувањето на насилството во изминатите години, особено од 2013 година; целокупното чувство на беспомошност; и неказнивоста на оние кои вршат криминал.¹³³

Овој инцидент покажува дека и покрај целата националистичка реторика на преговарачката маса, Србите и косовските Албанци продолжуваат да прават нелегални зделки. И обете групи имаат корист од одреден степен на нестабилност во северно Косово, бидејќи тоа им овозможува да работат во сивата зона истовремено играјќи на картата на национализмот.

Пазари на насилство

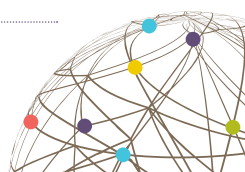
Во многу од овие жаришта, како и во другите делови на Балканот, постои пазар за насилство – или за негово спречување или за примена. Давателите на услуги се групи на млади мажи кои се подготвени да употребат сила, како и групи на луѓе кои можат да бидат мобилизирани за поддршка на политички субјекти. Како што е објаснето подолу, примерите вклучуваат криминални групи, платени убијци, членови на приватни компании за обезбедување, силеции, политички демонстранти, паравојски и фудбалски хулигани.

Криминални групи

Главните актери на пазарот за насилство на Балканот се организирани криминални групи. Овие групи обично се именувани по одредено место или семејство. Повеќето се состојат од членови на пошироки семејства и/или луѓе од конкретна заедница. Додека голем број од членовите на една група можат да ја делат истата етничка припадност, ова е ретко причина да не соработуваат со групи од друга етничка припадност. Повеќето криминални групи работат околу одредено жариште, иако некои поголеми и поорганизирани групи – како групата на Дарко Шариќ или групата на Насер Келменди – биле активни во Босна и Херцеговина и на Косово. Повеќето од групите анализирани во оваа студија се поликриминални – со цел зборови, ангажирани во неколку различни видови на организиран криминал. Некои групи имаат врски или операции во странство, поврзани или преку дијаспората или преку криминални групи од друга националност.

Платени убијци

Балканот има репутација како извор на платени убијци. Поради военото наследство и економската ранливост на одредени региони, постои збир на млади мажи – особено од Босна, Хрватска и Србија – со пристап до оружје и експлозиви. Младите мажи од регионот извршиле професионални атентати, како во регионот,

така и во Централна Европа. На пример, платени убијци биле користени и од двете страни во војната меѓу которските кланови. Вреди да се напомене дека изгледа дека голем број од платените убијци да доаѓаат од Бања Лука, како и од пограничниот регион меѓу Босна и Херцеговина и Србија. Градовите Бурел и Фуш-Круј, во Албанија, често се наведуваат како извор на платени убијци кои работат во таа земја. Градот има историја на насилство, на пример, за време на економската криза од 1997 година, а исто така како резултат на крвната одмазда и убиствата од одмазда. Во интервјуа со ГИ, неколку извори рекоа дека младите мажи од Бурел се условени да дејствуваат насилно.

Приватни компании за обезбедување

При подготовката на овој извештај, на виделина излегоа неколку примери на приватни компании за обезбедување кои работат на изнудување рекет. Тие го следат класичниот бизнис модел за обезбедување заштита од закана која, во многу случаи, ја сочинуваат самите тие: и насилници и заштитници во исто време. Еден пример, меѓу многуте, е агенцијата за обезбедување во Тузла која обезбедува работна рака за локална криминална група – рекетирајќи ги истите ноќни клубови кои во агенцијата плаќаат за заштита од рекет. Компанијата сега премина кон обезбедување на еден голем ланец на малопродажни објекти. Ривалската криминална група си има своја агенција за обезбедување. Полицијата ретко ги вознемирува овие мали правни армии бидејќи и самите вклучуваат многу поранешни или актуелни полициски службеници меѓу своите редови.

Силеции

Поради високата младинска невработеност и мрачните перспективи за иднината, многу сиромашни региони од Западен Балкан се плодна почва за регрутирање на теренски војници за криминалните групи. Младите мажи што се заплеткуваат во такви групи се навлекуваат на парите, адреналинот, а понекогаш и на дрогите. Некои стануваат фудбалски хулигани (дискутирани подолу). Други, иронично, во обид да го избегнат насилството во нивните заедници, се вовлечени во криминална активност во странство.

“Голем број млади луѓе бидуваат вовлечени во криминал со цел да го отплатат долгот што го навлекле за да го платат нелегалното мигрирање кон ЕУ или поради чувствено на солидарност кон оние што им помогнале да ја напуштат Албанија.”

Во Албанија се чини дека одредени градови се особено ранливи кога станува збор за одгледување млади мажи кои стануваат подложни на криминал – или дома или во странство. За овие млади, репутацијата за насилство им доаѓа како предност на улиците на, на пример, Белгија, Холандија или Велика Британија. Како што забележува еден набљудувач на бандата Хелбанианз во Обединетото Кралство: „Тие имаат дрскост слична на таа на ирските криминалци за време на и по Конфликтот во Северна Ирска (The Troubles)“.¹³⁴ Недостатокот на перспектива во матичната земја, врските со дијаспората во странство и можностите со миграциската криза од 2015 година, предизвикаа големи миграции кон надвор од градовите како Лач и Кукуш во Албанија. Голем број млади луѓе бидуваат вовлечени во криминал со цел да го отплатат долгот што го навлекле за да го платат нелегалното мигрирање кон ЕУ или поради чувствено на солидарност кон оние што им помогнале да ја напуштат Албанија. Некои ги привлекува гангстерскиот животен стил. Таквите млади мажи, обично од загрозени средини, се витална компонента за контрола на малопродажната трговија на дрога, крадењето автомобили, собирање на долгови или дејствување како извршители. Некои – ако преживеат – може да се придвижат нагоре по хиерархијата. Но, повеќето веројатно многу малку ќе дознаат за оние кои навистина ги влечат конците одозгора.

Силециите исто така се користат за заземање територија на терен, за заобиколување на законот и за да се овозможат профитабилни можности. Шокантен пример е уривањето на приватни куќи и бизниси во белградската област Савамала во изборната ноќ, на 24 април 2016 година. Според сведоците, мажи вооружени со безбол-палки и фантомки пристигнале во автомобили без регистарски таблички, ги заклучиле очевидците во хангар по конфискувањето на нивните мобилни телефони и лични карти, а потоа ги уништиле зградите со булдожери.¹³⁵ Ова го отвори патот за изградба на контроверзниот проект за развој на Белградскиот брег „Белград на вода“, финансиран од ОАЕ (со амин на српската влада).¹³⁶ Немаше речиси никаква реакција од полицијата или правниот систем.

Вознемирувачки, низ целиот регион се користат силеции за заплашување или напаѓање новинари – некои од кои ги покривале случаите споменати во овој извештај. Во некои случаи, сторителите се државни функционери. На пример, во 2018 година, здружението на босанските новинари, „Б.Х. Новинари“, регистрирало 41 напад врз новинари, вклучително и пет смртни закани, седум физички напади и осум директни закани од страна на политичарите. Во периодот меѓу јануари и средината на август 2018 година, Здружението на независни новинари на Србија (НУНС) регистрирало 50 инциденти на насилство, закани или заплашување против новинари, вклучително и четири физички напади и 18 случаи на новинари заплашувани од државни функционери.¹³⁷

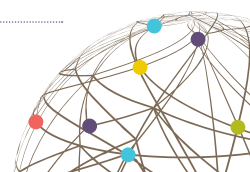
Политички демонстранти

На Балканот политичките протести понекогаш ги организираат политички партии. Една форма на мобилизација (што ретко резултира со насилство) е да се натераат јавните службеници кои се лојални, или барем на платниот список, на владата, да присуствуваат на митинзи и да учествуваат во протести. Ваквите протести често се организираат и координираат преку социјалните медиуми и апликациите на мобилните телефони. Како што еден службеник изјави за ГИ: „Добиваме СМС порака за времето и местото каде што треба да се појавиме. Транспортот обично веќе ни е организиран. Речиси сите мора да одиме, затоа што се плашиме да не ги изгубиме работните места“.¹³⁸ Во други случаи, особено околу времето на изборите, се плаќаат силеции да ги заплашат или да ги претепаат демонстрантите и да ги малтретираат или „организираат“ гласачите. Некои од нив дури беа искористени за упад во Парламентот, како што се посведочи во Скопје во април 2017 година.¹³⁹

Фудбалски хулигани

Кога се анализира организираниот криминал на Балканот, не може да се занемари улогата на фудбалските хулигани. Во некои од жариштата идентификувани во овој извештај (особено во Србија), се смета дека членовите на навивачките клубови се вклучени во трговијата со дрога. На пример, се смета дека членовите на навивачкиот клуб од Нови Сад „Војводина“, познати како „Фирма“ регрутираат малолетници за да растураат дрога, затоа што за малолетниците не се предвидува казна-затвор.

Во декември 2017 година, се претпоставува дека еден од лидерите на криминалната група во Будва им платил хрватски државјани (и им дал шифрирани телефони) за ги нападнаат водачите на навивачите на фудбалскиот клуб „Партизан“ од Белград, за време на натпреварот со „Црвена ѕвезда“, исто од Белград. Целта била да се стекне контрола врз силната група хулигани на Партизан, вклучени во дистрибуцијата на дрога и изнудувањето во Белград. Овој инцидент, исто така, се чини дека е дел од расправијата меѓу еден од лидерите на навивачите на ФК „Партизан“, Александар Станковиќ и висок член на групата од Будва за неплатен долг околу дрогата. Се тврди дека во некои случаи фудбалските хулигани им служат на интересите на некои политичари (на пример, за обезбедување, разбивање на протести и извршување некои валкани работи), и имаат врски со полициски службеници на високи позиции, кои ги штитат хулиганите кога се во неволја.¹⁴⁰ Во изминатите неколку години, неколку членови на навивачките групи и на ФК „Партизан“ и на ривалите од „Црвена ѕвезда“ беа убиени во престрелките во мафијашки стил. Ова се чини дека е повеќе поврзано со криминалот отколку со фудбалот.¹⁴¹

Паравојски

Најекстремниот пазар за насилство е меѓу паравојските. Долго време постоеја врски помеѓу криминалните и вооружените групи на Балканот. За време на Балканските војни во 1990-тите, голем број истакнати личности од подземјето помогнаа да се брани Сараево, додека паравојските како ОВК и Српската доброволна гарда (исто така познати како „Тигрите на Аркан“) содржеа – до различен степен – криминални елементи и се вклучија во криминални активности. Според Среќко Латал, политички аналитичар во Босна и Херцеговина, „некои од овие врвни криминалци имаа блиски врски со владејачките политичари и во односите што произлегоа од тоа понекогаш стана тешко да се разликува кој кого контролира“.¹⁴²

Како што е забележано во делот за триаголникот „регион на кризи“, има поврзаност меѓу криминалните и вооружените групи во Северна Македонија и Косово, при што најнеодамнешен случај е насилниот инцидент во Куманово во мај 2015 година. Во последниве години има извештаи за паравоена група во Босна наречена „Српска чест“, составена главно од српски воени ветерани и поединци од подземјето со кривично досие (како поранешниот лидер на групата во Босна и Херцеговина Игор Билбија, кој е опишан како „криминалец со кариера“).¹⁴³ За босанскиот огранок на групата се вели дека станал дел од „Народниот синдикат“, кој го води озлогласениот криминалец Саша Милаковиќ. Се смета дека таквите групи – како и другите, како ветераните на Република Српска и клубот на моторциклисти „Ноќни волци“, се вработени од страна на властите на Република Српска (РС) како демонстранти, контра-дemonстранти или како дополнителни безбедносни сили на полицијата на РС.¹⁴⁴

Екосистем на криминал

Жариштата идентификувани во овој извештај мора да се гледаат во поширокиот контекст на екосистемот на криминал кој се проткаен низ Западниот Балкан. Многу соговорници интервјуирани за овој извештај опишаа „култура на криминал“ во нивната земја.

На самиот врв, ова премногу често вклучува пријателски односи меѓу политичките, деловните и криминалните елити.¹⁴⁵ За разлика од некои држави каде што криминалните групи делуваат како паразити кои живеат од земјата-домаќин, во многу земји од Западниот Балкан, односот меѓу државните структури и криминалните групи е повеќе како заедничка инвестиција. Дури и Европската комисија, која вообичаено користи дипломатски јазик, неодамна рече дека земјите од Западен Балкан „покажуваат јасни елементи за заробени држави, вклучувајќи и врски и со организираниот криминал и корупција на сите нивоа на власта и администрацијата, како и силно заплетканост на јавните и приватните интереси“.¹⁴⁶

Криминалот и корупцијата на високо ниво во голема мера се невидливи, но во последно време сепак на кратко ги покажале роговите. Долггодишната владејачка Демократска партија на социјалистите неодамна беше потресена од скандал откако во јавноста беше објавено видео (од 2016 година) што го покажува црногорскиот бизнисмен Душко Кнежевиќ, како доставува плик кој содржи големи парични средства на владин функционер со цел да помогне во финансирањето на изборната кампања.¹⁴⁷ Ова повторно ги разбуди критиките за корупцијата во внатрешниот круг на претседателот Ѓукановиќ.¹⁴⁸ Има извештаи за врски помеѓу мафијата и најмалку еден министер во српската влада.¹⁴⁹

Во Албанија, опозициската (Демократска партија – ДП) го бојкотираше Парламентот поради критиките за корупција и врските помеѓу владејачката партија и криминалните групи. Слични обвинувања претходно беа изнесени против ДП кога беше на власт. Во Северна Македонија, еден претставник од граѓанското општество забележа дека „целта на државните структури контролирани од страна на политичките партии не е да се борат против организираниот криминал, туку да преземе контрола над него“. Во своето последно интервју пред да биде убиен, Оливер Ивановиќ ги опиша врските помеѓу сомнителните личности и локалната власт во северно Косово, велејќи: „Центарот на моќ не е во општината зграда – бидејќи општината зграда му припаѓа на

еден друг, неформален центар на моќ¹⁵⁰. Оваа состојба не е типична само за северниот дел на Косово: долго време постојат критики и наводи против поранешните команданти на ОВК кои се преселија во политиката за инволвираност во организираниот криминал.¹⁵¹ Но, судски пресуди речиси и да нема.

Симбиотичката врска помеѓу политичките елити и криминалните групи ја дава следната слика. Политичките елити обезбедуваат заштита на криминалните групи (што може да ги вклучува и нивните семејства и пријатели) и нивните активности, додека криминалните групи им помагаат на политичките елити да се збогатат, како и да стекнат и да ја задржат власта. Откако ќе се постигне моќ, тоа создава можност за зголемување на протекционизмот и дава легитимитет за покривање на други активности.

Бидејќи политиката овозможува пристап до распределбата на богатството, конкуренцијата за стекнување моќ е огромна.

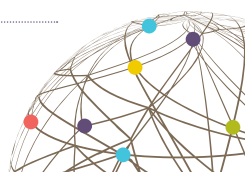
Моќта на Балканот се базира на политички клиентелизам, имено, давање материјални добра или бенефиции за возврат за политичка поддршка. Ова е двонасочна улица. Криминалните групи обезбедуваат пари и работна рака во изборните кампањи (на пример, со купување гласови или охрабрување на локалните изборни единици да гласаат за одреден поединец или партија), а за возврат, откако ќе биде избран, поединецот или партијата обезбедува политичка заштита за криминални активности, како и работни места и услуги за своите гласачи. На перверзен начин, ова успева да го одржи социјалниот договор – се’ додека сте поврзани со владејачката партија. Ова значи дека неформалните мрежи играат клучна улога: на пример, преку семејството и пријателите, етничката поврзаност и/или припадноста кон одреден регион/заедница, воените ветерани и криминалци.

“За разлика од некои држави каде што криминалните групи делуваат како паразити кои живеат од земјата-домаќин, во многу земји од Западниот Балкан, односот меѓу државните структури и криминалните групи е повеќе како заедничка инвестиција.”

Во општествата каде што јавниот сектор е еден од најголемите работодавци, поседувањето на јавното кесе овозможува значително влијание. Шефот на владејачката партија де факто станува шеф на протежираната држава. Јавните пари може да се користат за вработување на семејството и пријателите, за купување лојалност и наградување на одредени региони или политички сојузници. Може да се манипулираат постапките за јавни тендери, може да се издаваат официјални документи за нелегални практики (како и издавање дозволи или сертификати за крајни корисници), а јавните институции се држат во лоша состојба со цел да се намали надзорот и да се зголеми личното збогатување. Клучните позиции во државната служба (вклучувајќи ги и граничната полиција и полицијата) може да им се дадат на лојални следбеници, или како концесија за освојување на одредени малцински партии или групи.

Понатаму, безбедносните служби може да се искористат за да се прошират интересите на оние на власт. Ова е далеку помалку распространето отколку во текот на 1990-тите, но некои случаи се’ уште постојат. На пример, поранешниот шеф на македонската разузнавачка служба, **Сашо** Мијалков, беше обвинет за организирање на незаконското прислушување на илјадници луѓе, вклучително и министри, судии, новинари и опозициски претставници од страна на државната служба за безбедност – скандал што ја фрли Северна Македонија во континуирана политичката криза во 2015 година.¹⁵² Во март 2019 година, Мијалков, исто така, беше осуден, заедно со шефот на Демократската партија на Албанците, за влијание врз членовите на Изборната комисија.¹⁵³ Во минатото беа воспоставени јасни врски и помеѓу безбедносните служби и криминалните групи во Србија.¹⁵⁴

Политичкиот клиентелизам се шири и во светот на бизнисот. Во екосистемот на криминал, политичките елити ја користат својата незауздана моќ за да се збогатат себеси, своите семејства и пријатели. Тешко да се следат криминалот и корупцијата кај интелектуалните професии, но сепак се манифестираат во тендерските процеси,

инсајдерските договори, одлуките за зонирање и перење пари. Политичарите обезбедуваат можности и заштита за пријателите (или семејството), кои за возврат им даваат парче од договорот. Контроверзните бизнисмени, исто така, можат да купат заштита и влијание преку поддршка на владејачката елита, на пример преку финансирање на кампањи.

Постојат и примери на поединци кои се вклучени во организираниот криминал кои им даваат поддршка на политичките елити и/или кои развиваат блиски односи со своите деловни партнери. Во такво опкружување, линиите помеѓу законските и недозволените активности стануваат заматени, што е атрактивна и профитабилна клима за претприемачи со пријатели на високи позиции кои се еуфемистички опишани како „контроверзни бизнисмени“.¹⁵⁵

Може да биде многу тешко да се помести политичка елита која има силен стисок врз лостовите на моќта и добри врски со криминалните групи и деловните соработници.¹⁵⁶ Во таков систем, оние кои се на врвот имаат тенденција да го модификуваат или прекршуваат законот со својата неказнивост, додека оние на дното мислат дека овој систем е толку вкоренет што не може да се смени. Што стекнете контрола врз таков систем, веќе не сакате да го откажете. Не само што имате многу да изгубите, туку и ако факторите што го овозможуваат се структурни и системски, знаете дека ако отидете во опозиција сте надвор или играта. Со мала историја или култура на „лојална опозиција“, недоволни проверки и врамнитежувања и нејасна идеја за „општо уставно добро“¹⁵⁷, политиката на Балканот станува борба за се’ или ништо. Ова беше евидентно во горчливата и долготрајна борба за борба помеѓу Социјалдемократскиот сојуз на Македонија (СДСМ) и ВМРО-ДПМНЕ (Внатрешно-македонската револуционерна организација – Демократска партија за македонско национално единство) во Северна Македонија во 2017 година. Исто така игра улога и во сегашниот судир во Албанија помеѓу Демократската партија и владата. Општо земено, оние што се на власт го искористуваат системот, додека оние што се во аут сакаат да ја срушат владата и да имаат ниска доберба во Сообраќајното верба во парламентот – додека пак не дојдат на ред да владеат.

Ваквата ситуација не е типична само за Балканот. Сепак, постојат и други фактори кои го ослабуваат владеењето со регионот. Нерешениот статус на Косово и слабото владеење на правото во северните општини создаваат правна сива област која овозможува криминална сива зона. Разговорите за „гранични исправки“ ја држат можноста за промени отворена, што значи дека има малку инвестиции во граничното управување. Некои земји одбиваат да го признаат Косово како суверена и независна држава, што создава бариери за меѓусебната правна помош и за спроведување на законот. До неодамна, недостатокот на решение за името на Северна Македонија го попречуваше нормализирањето на односите со Грција.

Сложеното уредување на поделбата на власта во Босна и Херцеговина создаде застој и отвори можности за злоупотреба на различни нивоа на власта. Според претставникот на локалното граѓанско општество кој зборувал со ГИ, „ниту една од локалните криминални групи [во Тузла] не е толку опасна или организирана како политичари кои систематски трошат пари“.¹⁵⁸ Ова се прави со месетење на процесите за јавни набавки, влијание врз процесите на вработување и контролирање на полицијата, обвинителството и судството.

Во последниве години, поднесени се голем број случаи против високи јавни функционери во Босна и Херцеговина. На пример, еден службеник беше уапсен за издавање на лажни фактури за активности кои никогаш не биле извршени. Во друг случај, поранешен министер беше уапсен за издавање на државни грантови за поединци во регионот на Тузла, затоа што, за возврат, незаконски барал корисниците на грантовите да му вратат 50 отсто. Неколку случаи се во тек против поранешниот македонски премиер Никола Груевски за изборна измама, злоупотреба на функцијата, корупција и нелегално партиско финансирање, вклучително и преку перење пари.¹⁵⁹ Во меѓувреме, Груевски доби политички азил во Унгарија.

Во Албанија имаше обвинувања за купување на гласови – особено со приносите од трговијата со канабис.¹⁶⁰ Понатаму, како членови на Парламентот беа назначени некои лица со криминална позадина. Затоа, можеби не е изненадувачки што двајца поранешни пратеници неодамна беа уапсени за фалсификување на сопственичките документи за сопственост на илјадници квадратни метри профитабилно јавно земјиште. Освен тоа, албански министер за внатрешни работи беше должен да се повлече во 2018 година поради наводните врски со

криминална група. Овие потези доаѓаат во време кога Владата е под остар надзор за спроведување на Законот за гарантирање на интегритетот на лицата што се избрани, назначени или функционери, кој беше усвоен, под меѓународен притисок, во 2015 година.

Во екосистемот на криминал, институциите ги штитат оние што се на власт, а не задолжително владеењето на правото. Всушност, премногу често во такво опкружување кривично-правниот систем се користи против оние кои се обидуваат да го нарушат статус кво-то.

Жаришта на криминал се развиваат кога владеењето на правото е лошо. Бања Лука е добар пример. Неодамна, градот беше во вестите поради смртта на 21-годишниот Дејвид Драгичевиќ. Откако исчезнал во раните часови на 18 март 2018 година, неговото тешко-повредено тело било пронајдено шест дена подоцна, на 24 март, во плитките води на реката Црквена, недалеку од центарот на градот. Недоследностите во полициските изјави за причината за смртта доведоа до јавна вознемиреност и социјално движење наречено „Правда за Давид“.¹⁶¹

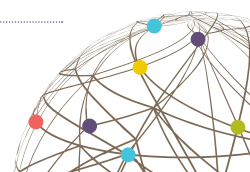
“Во екосистемот на криминал, институциите ги штитат оние што се на власт, а не задолжително владеењето на правото.”

Ова не е првпат полицијата во Бања Лука да биде под истрага: се тврди дека некои од локалните полициски службеници биле вклучени во трговијата со дрога во градот. Во 2013 година, четворица полициски инспектори од Одделот за борба против наркотици беа уапсени за нелегална трговија со дрога. Во 2015 година петмина припадници на специјална полициска единица на Република Српска, фатиле во заседа оклопно возило што транспортирало пари од Бања Лука во Загреб и украде околу 300.000 евра. Според извештаите, напаѓачите имале митралези и пренослив противтенковски ракетен фрлач.

Тројца членови на групата признаа и сведочеа против другите членови (вклучувајќи и соучесник од агенцијата за обезбедување), а четворица членови на групата беа двапати осудени во Окружниот суд во Бања Лука. И покрај признанијата и пресудите, двете пресуди беа поништени од страна на Врховниот суд на Република Српска. Трет судски процес беше отпочнат во ноември 2018 година.

Бања Лука не е единствен случај. При составувањето на овој извештај, членовите на мрежата на Опсерваторијата на ГИ на граѓанското општество против организираниот криминал во Југоисточна Европа наведоа бројни случаи на царински или погранични стражари што се прават „слепи“; таканаречените „среќни часови“ (happy hours) на граничните премини (кога возачите знаат дека за мал депозит може да ја поминат границата без проверка); рекетирање од страна на полицијата и дослук меѓу полицијата и криминалните групи. На пример, службениците од полицискиот оддел Требиње (блиску до границата помеѓу Босна и Црна Гора) се осудени затоа што биле дел од организирана криминална група. Во Србија, јавните документи покажуваат дека најмалку 14 царински и 11 гранични полициски службеници биле уапсени во 2017 и 2018 година и обвинети за земање мито. Во 2016 година лидерот на единицата за борба против наркотици на босанската полиција – Бојан Цвијан – доби 20 години затвор за убиство, грабеж и заговор за извршување злосторства.¹⁶² Листата продолжува, со само ограничена кривична одговорност за полицијата.¹⁶³

Уште повознемирувачки беа известувањата за политички определените членови на разузнавачките и безбедносните сили кои ги сервисираат криминалните групи со поддршка и информации со цел да ги заштитат. Во некои случаи, високи гранични, царински и полициски службеници се назначени преку политичка партија, создавајќи заштитна пирамида каде што службениците во органите на прогонот го прават она што им го кажуваат нивните политички господари, а за возврат создаваат услови за нелегална трговија за да ги богатаат корумпираните политичари. За ваков феномен се известуваше во голем број од жаришта во Северна Македонија, но не е врзан само за таа земја.

На авторите на овој извештај постојано им беше укажувано за примери каде полицијата примала мито или се вклучувала во други коруптивни практики. Во регионот на Тузла, на пример, неодамна се покренато обвинение против командант на полицијата за откривање доверливи информации на криминални групи и фалсификување службени документи; поранешен главен инспектор земал мито за да не врши правни претреси и инспекции; па дури и поранешен министер за внатрешни работи за земање мито за да дозволи да истече статутот на ограничувањата за одредени кривични жалби.¹⁶⁴ Всушност, двајца министри за внатрешни работи во Босна сега се осудени криминалци, а уште еден е осомничен.

Додека некои јавни службеници крадат пари, многу јавни институции ги немаат. Извештаите за евалуација укажаа на недостаток на инфраструктура и опрема на граничните премини (како видео надзор), недоволна обезбедување на контејнерите во пристаништата и недоволно вработени и ниско-платени гранични и полициски служби. Антикорупциските агенции се често или без доволно ресурси или поткопани.

Дури и способните полициски и гранични служби со многу добра волја не можат да ги спречат криминалците. Понекогаш, како во Косово, или во Босна и Херцеговина, постојат проблеми со надлежноста. За кривичните дела извршени во еден дел од земјата (како во северно Косово или во Република Српска) не постапуваат властите во другиот дел. Ова е заострено поради интра- и интер- политичките тензии и недовербата. На пример, не постои договор за екстрадиција меѓу Косово и Србија, и постои мала полициска соработка помеѓу Косово и Србија, особено по напорите на Србија да го спречи Косово да се приклучи на ИНТЕРПОЛ.

Иако постојат пристојни правни рамки во повеќето земји од регионот, обвинителството веројатно е најслабата алка во синџирот на кривична правда на Балканот. Како што истакнуваат аналитичарите Флоријан Биебер и Марко Кмезиќ: „Балканските судови се само независни и автономни според законот, додека во пракса, функциите на судовите се ограничени со политичко влијание, неефикасност, непотизам, кронизам и корупција“.¹⁶⁵

“Во Западниот Балкан, ретки се случаите на сериозен организиран криминал кои се носат пред суд, и мал број од тие ретки случаи завршуваат со осуда.”

Извештајот во кој се разгледува владеењето на правото во Северна Македонија во 2017 година, забележува „контролата и злоупотребата на судскиот систем од страна на мал број судии на моќни позиции за да служат и промовираат политички интереси“.¹⁶⁶ Овие судии „вршат притисок врз нивните колеги на пониски позиции преку нивната контрола врз системите за назначување, оценување, унапредување, дисциплина и разрешување кои се користат за да се наградат подобните и да се казнат оние кои не се конформираат“. Во исказ што може подеднакво да важи и за другите земји во регионот, се заклучува дека „ова е опишано како вид на „заробена држава“, но можеби може попрецизно да се окарактеризира како заробено судство и обвинителство од страна на извршната власт“.¹⁶⁷

Во Западниот Балкан, ретки се случаите на сериозен организиран криминал кои се носат пред суд, и мал број од тие ретки случаи завршуваат со осуда. На пример, еден истражувачки новинар им укажа на ГИ дека за над 74 неодамнешни напади идентификувани на северно Косово, никој не одговарал пред суд. Никој. Ситуацијата е само малку подобра низ остатокот на Косово, дури и по 10 години од Мисија на ЕУ за владеење на правото на Косово (ЕУЛЕКС).

Во многу ситуации, обвинението се отфрла; обвинетиот висок функционер или озлогласен криминалец е ослободен; има толку многу одложувања што истекува времето или казната е намалена поради политичко инструкции од високо ниво. Во многу случаи, се изрекуваат минорни казни за сериозни кривични дела, што резултира со високи стапки на рецидивизам. Всушност, при составувањето на овој извештај и разгледувањето на изминатите обвиненија, некои од истите имиња се појавуваа одново и одново.

Премногу често, на криминалците – ако се фатени – им се овозможува да ги зачуваат своите криминално стекнати добивки. Финансиските истраги и запленивањето и конфискацијата на средствата се недоволно искористени во Западен Балкан – нешто за што Европската комисија ги повика ЗББ да го променат.¹⁶⁸ Понатаму, се чини дека постои недостаток на експертиза и/или подготвеност за справување со даночно затајување, сомнителни постапки за набавки и приватизација, необјасливо богатство, перење пари и нетранспарентно партиско финансирање.

Во исто време, правниот систем е многу брз кога работи против новинарите кои разоткриваат корупција или кои зборуваат против владата. Всушност, некои од критичните медиуми во регионот се предмет на финансиски истраги и редовно се тужат од страна на високи локални и национални јавни службеници.

Полицајците и обвинителите интервјуирани за овој извештај – во неколку жаришта – рекоа дека успеваа да решат обични убиства, но кога станува збор за оние со политичка заднина, едноставно нема резултати. Неколку револтирани соговорници споменаа случаи на претпоставен кој им рекол „Не го допирајте, тој е голема сверка“. Поранешен висок полициски претставник од Скопје објасни: „[Северна] Македонија има капацитет да се бори против организираниот криминал и корупцијата ... но секогаш стигнавме до точка кога моќен политичар бара од нас да го запреме процесот на апсење или истрага“.¹⁶⁹ Навистина, се чини дека колку е посериозен криминалот, толку е помала веројатноста сторителот да биде изведен пред лицето на правдата. Недостатокот на судска независност и политизација на судството сериозно го поткопуваат владеењето на правото.

Во некои случаи, босовите речиси се третираат како Лорд Волдеморт од серијата „Хари Потер“: владетели на темните уметности чии имиња не се ни изговараат. Озлогласените криминалци еуфемистички се нарекуваат „бизнисменот кој секојпат успева да и’ избега од правдата.“ Извештаите за напредокот на Европската комисија се прилично дипломатски на нивниот јазик, но нивната поента е јасна: за речиси сите земји од ЗББ, политички чувствителните случаи од висок профил од областа на организираниот криминал или злоупотребата на моќ, се особено подложни на влијанија, и потребни се дополнителни пресуди за да се покаже веродостојна судска пракса.

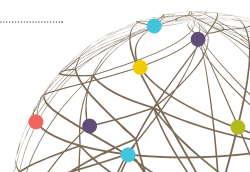
Можеби и не е изненадувачки фактот што повеќето случаи на „големи сверки“ кои биле изведени пред лицето на правдата на Балканот во последниве години се резултат на странски притисок. Како заклучок, оваа анализа на жариштата оддолу-нагоре треба да оди рака под рака преглед одгоре-надолу на опкружувањето што го овозможува нивното постоење. Секое одржливо решение ќе мора да ги опфати и овозможувачките фактори на високо ниво и локалните услови на ранливост.

Балканскиот криминал во странство

Истрели одекнуваат во тесна улица во срцето на Виена. Двајца мажи крварат на тротоарот пред еден од најпопуларните ресторани во градот, Фиглмилер. Луѓето што пазарат за Божиќ панично се разбегуваат, додека над нивните глави поминува хеликоптер. Сведоците здогледуваат човек како бега од лице-местото. Некои мислат дека го чуле како зборува на некој од балканските јазици.

Позадината на овој инцидент открива неколку аспекти на организираниот криминал во Западен Балкан, кои се истакнати во овој извештај, имено прелевањето на војните меѓу бандите за контрола врз трговијата со кокаин, крвните одмазди, врските помеѓу организираниот криминал и фудбалските хулигани и се’ побесрамните престрелки и бомбашки напади.

На 21 декември 2018 година, двајца млади мажи, од Црна Гора и Србија, беа пресретнати од напаѓач пред еден од најпознатите ресторани за шницли во Виена. Владимир Рогановиќ (32) загина на лице место, додека 23-годишниот Стефан Вилоијевиќ беше тешко ранет во инцидентот. Иако полицијата започна истрага за сторителот, таа истрага продолжува, и за време на пишувањето на овој извештај Рогановиќ потекнува од градот Херцег Нови во Црна Гора. Неодамна бил ослободен од затвор во близина

на Подгорица и ја напуштил Црна Гора само три дена пред нападот во Виена. Претходно бил во затвор во Белград, но побарал да биде преместен во Црна Гора заради лична безбедност (објаснето подолу). Рогановиќ, наводно, бил дел од кланот Кавач од Котор, кој се води крвава војна со ривалскиот клан Шкаљари за контрола врз трговијата со кокаин преку пристаништата во Црна Гора. Братучедот, Душко, ги изгубил двете нозе во април 2017 година, откако автомобилот што го возел во Херцег Нови експлодирал во експлозија на бомба. Интересен детал е фактот дека свекорот на Душко е раководител на полицискиот оддел за јавен ред во Никшиќ. Таткото на Душко, Нико Рогановиќ (66), бил убиен од двајца непознати сторители во престрелка во мафијашки стил во јули 2017 година, откако го преживеал нападот со автомобил-бомба само три месеци претходно.

Постои уште еден пресврт во приказната. Роднините на Рогановиќ дојдоа во фокусот на вниманието на јавноста во 2009 година по, убиството на Марко П. Весниќ, еден од лидерите на навивачите на фудбалскиот клуб „Црвена звезда“ во Белград. (Се верува дека Весниќ бил дел од криминална група вклучена во трговијата со дрога.) Според обвинението, роднините Рогановиќ го убиле Весниќ и раниле друг човек – Иван Марковиќ – во близина на Омладинскиот парк во Игало (соседен град на Херцег Нови). Браќата беа осудени на 12 години затвор, иако и двајцата беа ослободени по помалку од шест години.

Стефан Вилотијевиќ од Никшиќ, наводно, има блиски врски со кланот Кавач (како и Рогановиќ), и е дел од семејство озлогласено по лихварство, шверц со цигари и дрога, кое е во долга и крвава расправија со семејството Радуловиќ (исто така од Никшиќ), што е поврзано со кланот Шкаљари.

Клановите Кавач и Шкаљари влегоа во конфликт поради голема пратка на кокаин што исчезна во Валенсија во 2014 година, и оттогаш се борат за доминација на пазарот и го продолжуваат крвавиот циклус на одмазда.

Според еден новинар од Црна Гора, клановите Кавач и Шкаљари ангажирале платени посредници од Босна и Херцеговина за да извршат убиства во минатото. Постои колема можност дека користеле сличен модус операнди и за нападот во Виена. Или пак станувал збор за одмазда за смртта на Марко Весниќ, од навивачите на Црвена Звезда? Сè уште не е јасно. Но инцидентот ги илустрира тесните врски помеѓу организираниот криминал, фудбалскиот хулиганизам, распространетоста на платените убиства (преку атентати и бомбашки напади), како и прелевањето на крвната одмазда и војните меѓу бандите – дури до во Западна Европа.

Според еден новинарот базиран на Балканот, фактот што неодамнешниот напад се случил во Виена – на сред бел ден и во центарот на градот – е јасен показател дека мафијата се чувствува удобно кога ги одигрува својите насилни конфликти помеѓу кланова и надвор од Балканот, и тоа го прави со неказливост.¹⁷⁰ Други примери вклучуваат заканата што ја претставува албанската мафија на трговијата со дрога во Велика Британија; бандата на крадци на скапоцени камења „Пинк Пантери“ (кои се повеќето од Балканот); Балканските групи вклучени во шверцот на мигранти во ЕУ; влијанието на трговијата со оружје од регионот, како и активната улога на криминалците од Србија и Црна Гора во трговијата со дрога на различни места како што се Латинска Америка, Западна Европа и Јужна Африка.¹⁷¹ Ова е можеби тема за некој иден извештај.

Идни жариште на криминал?

Тешко е да се предвиди каде ќе се појавата идните жаришта на организиран криминал на Западен Балкан, но неколку работи треба да се следат.

Една од нив се поголемите инвестиции во развојот на инфраструктурата. Големи патишта се градат од Бар (Црна Гора) до Белград, како и од албанските пристаништа на Косово (наречена Автострада Шкипери-Косов, Автострада Драч-Кукс или „Патриотски автопат“). Јадранско-јонскиот автопат се планира да се движи од врвот на Грција па се до хрватската граница со Словенија. Овие проекти би можеле да имаат големо позитивно влијание врз регионот: подобрување на поврзаноста и трговијата, како и привлекување поголем туризам. Но, овие патишта, исто така, би можеле да влијаат врз рутите на нелегалната трговија, зголемувајќи ја на

ефикасноста или на трговците или на полицијата. Во исто време, овие проекти сами по себе создаваат можности за криминална активност – преку тендери за изградба и корупција на високо ниво.

Уште една работа што треба да се следи е потенцијалното зголемување на нискобуџетните авиокомпаниии кои работат надвор од регионот. Повторно, ова е генерално добра работа. Но, дали ова може да создаде нови можности за организиран криминал?

Ситуацијата во Босна и Херцеговина и северот на Косово треба внимателно да се следи – не само во однос на политичките последици, туку и улогата на дестабилизаторите кои профитираат од нестабилност.

Перверзно, политичката стабилност, исто така, може да создаде нови можности за криминал. Како што се подобруваат односите меѓу Северна Македонија и Грција, се очекува разработување на нови гранични премини. Еден пример го вклучува регионот на Преспа близу границите на Албанија и Грција. Дали ова може да создаде ново жариште за криминал? И што е со планираниот граничен премин меѓу Северна Македонија и Србија: дали ова ќе создаде поголеми ризици или можности за нелегална трговија?

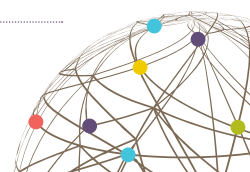
“Овие проекти би можеле да имаат големо позитивно влијание врз регионот: подобрување на поврзаноста и трговијата, како и привлекување поголем туризам.”

Какво ќе биде влијанието на балканскиот пат на свилата и големите инвестиции и заеми што Кина ги носи во регионот како дел од иницијативата „Еден појас, еден пат“? Некои планови вклучуваат голем автопат од пристаништето Пиреја преку Скопје и Белград до Будимпешта, како и инвестиции во албанските и црногорските пристаништа.

Некои земји во регионот се обидуваат да привлечат странски инвестиции преку создавање на слободни трговски зони. Но, таквите зони се исто така отворени за злоупотреба, како што е наведено во случајот со незаконски тутунски производи кои влегуваат во ЕУ од зоната на слободна трговија во пристаништето Бар. Во септември 2018 година, Владата на Црна Гора потврди дека ќе биде формирана нова слободна трговска зона во близина на Подгорица на истото подрачје во кое се наоѓа фабриката за цигари на ДКП. Во минатото, северно-македонската влада ја промовираше идејата за создавање „меѓународни финансиски зони“, всушност, даночни засолништа. Ова би можело да ја претвори Северна Македонија во офшор-банкарски рај. Создавањето на такви сиви зони може да биде магнет за незаконска активност.

Исто така, постојат индикации дека регионот може да биде подложен на криминални групи кои користат онлајн обложување и гејминг за да перат пари или дека владината контрола на индустријата за онлајн игри може да биде нагодена на таков начин што ќе биде од корист на одредени групи.

Друго потенцијално жариште може да биде во сајбер-просторот. Во 2018 година, три лица од Балканот (од Албанија, Косово и Србија) беа обвинети (заедно со 33 други од целиот свет) во врска со меѓународниот синџир за кражба на идентитети наречен „инфрод“ (Infraud), кој продаваше украдени податоци од кредитни картички на скриениот интернет. Ова е само врвот на сантата мраз. Во 2016 година Велес, Северна Македонија (едно од жариштата споменати во овој извештај) стана озлогласено во периодот околу американските избори кога неколку млади луѓе што произведуваат лажни сајтови за вести станаа вирални. Дали младите, компјутерски-писмени претприемачи од ЗББ ќе станат војници за поморничави онлајн активности? И дали регионот е подложен да стане „дигитална слепа точка за ЕУ“ и задна врата за сајбер напади и шпионажа во ЕУ? Ова е нешто на што да се внимава.

Заклучок

Овој извештај ги идентификува жариштата на организираниот криминал во Западен Балкан. Не е за изненадување што многу од овие јазли на недозволена активност се долж границите, во зони на лошо или оспорено владеење, ранливи економски региони, како и пристаништа и урбани области лоцирани во главните транспортни центри. Извештајот, исто така, ги става овие жаришта во контекст на еден поширок екосистем на криминал, окарактеризиран со клиентелизам, протекционизам и во некои случаи заробена држава. Како резултат на тоа, додека локалните развојни и/или интервенции за спроведување на законот може да ја намалат криминалната активност во некои од овие жаришта, ако не се подобри управувањето и интегритетот, на нивно место ќе се појават други.

Регионот е жртва на својата географија: тоа е транзитен регион за поголем дел од нелегалните текови што минуваат низ него. Додека побарувачката и понудата за овие стоки и услуги не се намали, Балканот ќе остане крстопат за нелегална трговијата. Всушност, подобрувања во инфраструктурата без подобрувања во спроведувањето на законот и граничното управување (како што е поефикасното користење на технологијата, прекуграничната соработка и раководењето со разузнавачките служби) само ќе ја зголемат ефикасноста на нелеганите трговци.

Обидите за изградба на сидови и затворањето на границите нема да го решат проблемот на долг рок, всушност тие ќе создадат поголеми поттици за криминални активности. Како што нагласи Моизес Наум, „Колку повеќе утврдените и успешни светли точки се заштитуваат себеси, толку поголема вредност ќе има уништувањето на нивните утврдувања. Колку посветла е светлата точка, толку е поатрактивна и попрофитабилна за мрежите кои работат од црни дупки за да најдат начини да ги испорачаат своите производи и услуги во неа“.¹⁷²

Игнорирањето или занемарувањето на проблемот исто така не е остварливо решение. Тоа просто ги оснажува корумпираните елити, ги утврдува неправедни практики, го стимулира одливот на мозоци, ја разгорува нестабилноста и ги одвраќа странските инвеститори. Поддржувањето на политичките моќници кои имаат врски со организираниот криминал како стратегија за одржување на стабилноста го поткопува процесот на пристапување во ЕУ. Исто така, ги дискредитира вредностите, кредибилитетот, сликата и законодавството на ЕУ. Сепак, властите немаат мотив да се променат. Всушност, тие имаат многу повеќе што да изгубат отколку да добијат ако ги напуштат на клиентелистичките практики.¹⁷³

Парадоксално, оние политичари кои играат на картата на национализмот честопати се соучесници во ослабувањето на суверенитетот однатре или ги загрозуваат националните интереси поради личните – често преку тајни договори со „непријателот“ – или странски сили. Како што покажува овој извештај, етничката припадност ретко е бариера за соработка помеѓу различни криминални групи. Некои од најуспешните босови и криминални групи имаат мрежи низ целиот Балкан (и во странство), додека некои од меѓусебно најдеструктивните доаѓаат од истите градови или групи.

Има знаци дека на луѓето на Балканот веќе им прекипува од влијанието на организираниот криминал врз нивните заедници и држави. Неодамнешните протести во голем број земји укажуваат на растечки револт кон протекционистичките елити и нивните изопачени сценарија. Но, политичката економија на криминалност е добро утврдена. Некои мрежи се развиваат со децении, а има и надворешни актери со интерес за одржување или дури и искористување на статус кво-то, или кои создаваат нови можности за нелегални добивки. Покрај тоа, ако не се создадат поефективни институции и проверки и рамнотежи за да се подобри одговорноста, транспарентноста и интегритетот, ќе биде тешко да се промени системот.

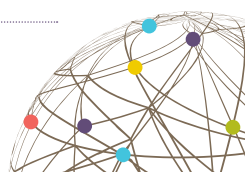
Она што овој извештај се обиде да го направи е да ја покаже географијата на криминалот во регионот: да ги зумира местата од интерес, да ја разбере нивната ранливост и да ги поврзи точките за да се добие регионалениот контекст.

Оваа слика не е статична. Таа е динамична: се менува како реакција на политичките и економските случувања, поместувања на пазарите и подемот и падот на чинителите. Жариштата се менуваат.

Сликата исто така не е многу јасна. Постои недостаток на информации: организираниот криминал треба да биде потемелно мапиран на локално, национално и регионално ниво.

Затоа овој извештај не треба да се смета за еднократен. Тој е дел од тековната работа. Само еден збир на перспективи, но, да се надеваме дека ќе може да придонесе за поголемо разбирање на ситуацијата, и со тоа да ја намали ранливоста и да предизвика корективна акција. Како што еволуира организираниот криминал на Балканот, ГИ – преку својата регионална Опсерваторија на граѓанското општество во борбата против организираниот криминал во Југоисточна Европа – ќе продолжи да ги следи и расветлува состојбите: во локалните жаришта и низ целиот регион.

Забелешки

- 1 Референците кон Косово низ извештајот се без претрасуда кон позициите за статусот и се во согласност со Резолуцијата 1244/1999 на Советот за безбедност на ОН и Мислењето на МСП за косовската декларација за независност.
- 2 INTERPOL, RHIPTO и The Global Initiative Against Transnational Organized Crime, World Atlas of Illicit Flows, 26 Септември 2018, <https://globalinitiative.net/world-atlas-of-illicit-flows/>.
- 3 Walter Kemp, Crooked kaleidoscope: Organized crime in the Balkans, Global Initiative Against Transnational Organized Crime, policy paper, Јуни 2017, https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2017/07/OC_balkans.pdf.
- 4 Ivan Krastev, Europe is facing a potential crisis in the Balkans. It has to act soon, *The Guardian*, 21 Февруари, 2018, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2018/feb/21/europe-crisis-balkans-eu-membership-russia-china-turkey>.
- 5 Marko Kmezić and Florian Bieber (eds.), *The Crisis of Democracy in the Western Balkans. An Anatomy of Stabilitocracy and the Limits of EU Democracy Promotion*, Balkans in Europe Policy Advisory Group Policy Study, Мај 2017, 94.
- 6 Hamdi Firat Buyuk, Turkish Exports to Balkan Countries Rise Rapidly, *Balkan Insight*, 21 Јуни 2018, <https://balkaninsight.com/2018/06/21/turkey-s-export-to-balkan-countries-increases-22-per-cent-06-21-2018/>.
- 7 Valerie Hopkins and James Kygne, Montenegro fears China-backed highway will put it on road to ruin, *Financial Times*, 10 април 2019, <https://www.ft.com/content/d3d56d20-5a8d-11e9-9dde-7aedca0a081a>.
- 8 Marko Kmezić and Florian Bieber (eds.), *The Crisis of Democracy in the Western Balkans. An Anatomy of Stabilitocracy and the Limits of EU Democracy Promotion*, Balkans in Europe Policy Advisory Group Policy Study, Мај 2017, 95.
- 9 Freedom House, Слобода во светот 2019, <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/freedom-world-2019/map>.
- 10 Transparency International, Индекс на перцепција на корупцијата 2018, <https://www.transparency.org/cpi2018>.
- 11 Тука се користени податоци од Светската банка и УНДП (за Косово). Овие податоци често се разликуваат од податоците на локалните власти. World Bank, Open Data: Unemployment, total (% of total labor force) (modeled ILO estimate), <https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS?locations=ME> and UNDP, Kosovo, <http://www.ks.undp.org/content/kosovo/en/home/countryinfo.html>.
- 12 Просекот на невработеност на ЕУ 28 е 6.5%, EUROSTAT, Статистика за невработеност, Февруари 2019, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Unemployment_statistics.
- 13 The World Bank Group, Вкупна невработеност кај младите, Септември 2018.
- 14 UNDP, Kosovo, <http://www.ks.undp.org/content/kosovo/en/home/countryinfo.html>; see also The World Bank Group, Трендови на пазарот на трудот на Западниот Балкан 2019, Мај 2019, 29, <https://www.worldbank.org/en/region/eca/publication/labor-trends-in-wb>.
- 15 The World Bank Group, Трендови на пазарот на трудот на Западниот Балкан 2018, Мај 2018, 12-14, <http://documents.worldbank.org/curated/en/565231521435487923/pdf/124354-Western-Balkans-Labor-market-trends-2018-final.pdf> and The World Bank Group, Higher but fragile growth, Western Balkans regular economic growth report, Fall 2018, No.14, 28ff., <http://pubdocs.worldbank.org/en/194301538650996304/rev2-WBRER14-WQ-web-ENG.pdf>.
- 16 Marko Kmezić and Florian Bieber (eds.), *The Crisis of Democracy in the Western Balkans. An Anatomy of Stabilitocracy and the Limits of EU Democracy Promotion*, Balkans in Europe Policy Advisory Group Policy Study, Мај 2017, 5.
- 17 Walter Kemp, Crooked kaleidoscope: Organized crime in the Balkans, Global Initiative Against Transnational Organized Crime policy paper, Јуни 2017, 1, https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2017/07/OC_balkans.pdf.
- 18 United Nations Office on Drugs and Crime, Drug money: the illicit proceeds of opiates trafficked on the Balkan route, 2015, 20, https://www.unodc.org/documents/islamicrepublicofiran/publications/sp1/Drug_Money_-_the_illicit_proceeds_of_opiates_trafficked_-_Balkan_route.pdf.
- 19 United Nations Office on Drugs and Crime, Drug money: the illicit proceeds of opiates trafficked on the Balkan route, 2015, 9, https://www.unodc.org/documents/islamicrepublicofiran/publications/sp1/Drug_Money_-_the_illicit_proceeds_of_opiates_trafficked_-_Balkan_route.pdf.
- 20 United States Department of State, International narcotics control Strategy Report: drug and chemical control, Volume 1, Мај 2018, 98, <https://www.state.gov/documents/organization/278759.pdf>.
- 21 Според официалните податоци од Царинската Управа на Косово што беа поднесени до Глобалната Иницијатива во ноември 2018, 4 935 650 шверцувани цигари беа заплени во земјата во првите 10 месеци од 2018 година. За споредба, во 2017 година заплениле 427 620.
- 22 Jovana Carapic and Remo Grassman, Strengthening resistance in the Western Balkans: Mapping outreach and assistance for small arms and light weapons control, Federal Ministry of Defence, Republic of Austria, Декември 2018, 12-13.
- 23 Сите демографски броеви во Србија се базирани на пописот од 2011 година – со тековни проценки. Завод за статистика на Република Србија, Estimates of the population of the Republic of Serbia by gender, age and type of settlement 2013-2017, 2018, 213, <http://publikacije.stat.gov.rs/G2018/Pdf/G201815012.pdf>.
- 24 Завод за статистика на Република Србија, Estimates of the population of the Republic of Serbia by gender, age and type of settlement 2013-2017, 2018, 164, <http://publikacije.stat.gov.rs/G2018/Pdf/G201815012.pdf>.
- 25 Интервју со полициски службеник во Вршац, Јануари 2019.
- 26 Овие заклучоци беа извлечени откако истражувачот консултираше неколку судски одлуки во регионот Требиње од крајот на 2018 година.
- 27 Сите демографски бројки во Босна и Херцеговина се базираат на пописот од 2013 година. Оттогаш наваму нема ажурирани проценки што би ја поделиле земјата по општини. Завод за статистика of Bosnia and Herzegovina, Census of population, households and dwellings in Bosnia and Herzegovina, 2013: Final results, 2016, <http://popis2013.ba/popis2013/doc/Popis2013prvolzdanje.pdf>.
- 28 Интервју со полициски службеник од граничната полиција во регионот Требиња во декември 2018.
- 29 Завод за статистика of Bosnia and Herzegovina, Census of population, households and dwellings in Bosnia and Herzegovina, 2013: Final results, 2016, <http://popis2013.ba/popis2013/doc/Popis2013prvolzdanje.pdf>.
- 30 Statistical Office Montenegro, Census of population, households and dwellings in Montenegro 2011, Population by age, sex and type of settlement per municipality, as well as the most frequent name in Montenegro, 6 Септември 2011, <https://www.monstat.org/userfiles/file/popis2011/saopstenje%20starost%204%2009%202011%20prevod.pdf>.
- 31 Интервју со ХФ, селанец од Балотичи, декември 2018.
- 32 Dusica Tamovic, Montenegro border villagers fear trade-off with Kosovo, *BalkanInsight*, 11 Август 2016, <https://balkaninsight.com/2016/08/11/montenegro-border-villagers-fear-trade-off-with-kosovo-08-11-2016/>.
- 33 Интервју со поранешен полициски службеник, Тетово, ноември 2018.
- 34 Завод за статистика на Албанија, Население, Завод за статистика на Албанија, Население, Јануари 2019, <http://www.instat.gov.al/al/temat/treguesit-demografik%C3%AB-dhe-social%C3%AB/popullsia/#tab2>.
- 35 United States Department of State, International Narcotics Control Strategy Report: drug and chemical control, Volume 1, Мај 2018, 38-40, <https://www.state.gov/documents/organization/278759.pdf>.
- 36 Единаесет членови од една од групите, групата „Бјари“, беа уапсени во 2018 гдина, видете: Shqiptarja.com, Arrestohet grupi kriminal 'Bajri', 11 të fortët me në krye Safet Rustemin (Emrat), 22 Септември 2018, <https://shqiptarja.com/lajm/lajm-i-fundit-kapen-tw-fortwt-e-fisit-bajraj-dalin-emrat-e-tw-arrestuarve-tw-tjerw-detaje>.

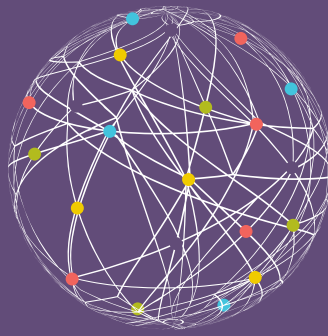
- 37 Завод за статистика на Албанија, Население, Јануари 2019, <http://www.instat.gov.al/al/temat/treguesit-demografik%C3%AB-dhe-social%C3%AB/popullsia/#tab2>.
- 38 United Nations Office on Drugs and Crime, IPA II Regional Programme coordination meeting hosted by UNDOC, 12 Април 2019, <https://www.unodc.org/southeasterneurope/>.
- 39 Интервју со царински службеник во Драч, ноември 2018.
- 40 Завод за статистика на Албанија, Население, Јануари 2019, <http://www.instat.gov.al/al/temat/treguesit-demografik%C3%AB-dhe-social%C3%AB/popullsia/#tab2>.
- 41 Fabian Zhilla and Besfort Lamallari, Evolution of Albanian organized crime, Open Society Foundation for Albania, 2016, 41, https://www.academia.edu/35335836/Evolution_of_Albanian_Organized_Crime.
- 42 Овој број го вклучува градот Сараанда и помалите околни села. Bashkia Sarande, the Profile of the Saranda Municipality, <http://bashkiasarande.gov.al/sq-al/Qteti/Pages/PROFILI-BASHKISE.aspx>.
- 43 Интервју со поранешен полициски службеник во Сараанда, јануари 2019.
- 44 Ова е заклучок изведен по интервјуто со поранешен осуденик за дрога во Тирана, октомври 2018.
- 45 Вреди да се спомене дека неколкумина од озлогласените крадци на накит од „Пинк Пантер“ исто така се смета дека доаѓаат од регионот во близина на Котор и Будва, од малиот град Цетиње.
- 46 Igor Spaic, The long trial of the Balkan cocaine king, Organized Crime and Corruption Reporting Project, 9 Февруари 2016, <https://www.occrp.org/en/blog/4910-the-long-trial-of-the-balkan-cocaine-king>. See also Filip Rudic, Serbian court convicts Saric of drug smuggling, *Balkan Insight*, 10 Декември 2018, <https://balkaninsight.com/2018/12/10/serbian-court-convicts-alleged-balkans-drug-lord-12-10-2018/>.
- 47 Miranda Patrucic, Montenegro: Prime minister's family bank catered to organized crime, Organized Crime and Corruption Reporting Project, 8 Април 2014, <https://www.reportingproject.net/unholyalliances/prime-ministers-family-bank-catered-to-organized-crime.html>.
- 48 Statistical Office Montenegro, Census of population, households and dwellings in Montenegro 2011, Population by sex, type of settlement, ethnicity, religion and mother tongue, per municipalities, 12 Јули 2011, [https://www.monstat.org/userfiles/file/popis2011/saopstenje/saopstenje\(1\).pdf](https://www.monstat.org/userfiles/file/popis2011/saopstenje/saopstenje(1).pdf).
- 49 Statistical Office Montenegro, Census of population, households and dwellings in Montenegro 2011, Population by sex, type of settlement, ethnicity, religion and mother tongue, per municipalities, 12 Јули 2011, [https://www.monstat.org/userfiles/file/popis2011/saopstenje/saopstenje\(1\).pdf](https://www.monstat.org/userfiles/file/popis2011/saopstenje/saopstenje(1).pdf).
- 50 Jelena Jovanovic, *Mafija snima cijeli Kotor?*, Vijesti Online, 23 Април 2016, <https://www.vijesti.me/zabava/mafija-snima-cijeli-kotor?slika=0>.
- 51 Milica Vojinovic and Bojana Pavlovic, *Stefanović o hapšenjima: U Srbiji jači škalski klan*, Crime and Corruption Reporting Network (KRIK), 11 Јануари 2019, <https://www.krik.rs/stefanovic-o-hapsenjima-u-srbiji-jaci-skalski-klan/>.
- 52 Статистичко завод на Црна Гора, Попис на населението, домаќинствата и живеалиштата во Црна Гора 2011. Наеление по пол, место на живеење, етничка припадност, религија и мајчин јазик, по општина 12 јули 2011, [https://www.monstat.org/userfiles/file/popis2011/saopstenje/saopstenje\(1\).pdf](https://www.monstat.org/userfiles/file/popis2011/saopstenje/saopstenje(1).pdf).
- 53 Reuters, Montenegro reports record cocaine haul, hidden under bananas, 5 Јуни 2014, <https://www.reuters.com/article/us-montenegro-cocaine/montenegro-reports-record-cocaine-haul-hidden-under-bananas-idUSKBN0EG1R220140605>.
- 54 Mihailo Jovic, *Zapljenom kokaina u Baru uništiti akciju DEA*, Vijesti Online, 15 Јули 2018, <https://www.vijesti.me/zabava/zapljenom-kokaina-u-baru-uništiti-akciju-dea>.
- 55 Интервју со а former senior official in the port of Bar, Декември 2018.
- 56 ESTA, OLAF report shows that tobacco smuggling remains a big problem in Europe, 12 Јуни 2018, <https://www.esta.be/olaf-report-shows-tobacco-smuggling-remains-a-big-problem-in-europe/>.
- 57 Michael Bird and Blaz Zgaga, Paul Phua: the gambler of Montenegro. How poker star, online betting king and suspected member of the Chinese Triads, Paul Phua, used money and influence to win over the Adriatic country, 27 Ноември 2018, <https://theblacksea.eu/stories/football-leaks-2018/paul-phua-gambler-montenegro/>.
- 58 Интервју со Елдан Мујановиќ од Центарот за истражување на Кривичната полиција, Сараево, декември 2018.
- 59 Ова е случај што е поврзан со трговија на дрога, убиства на полиција и кражба на автомобили (случајот волво). Среќко Трифковиќ е главниот осомничен. Види ги поднесените барања на Обвинителството на Босна и Херцеговина за притвор и мерки за забрана за тринаесетте осомничени уапсени во операција со кодно име „Шетач II“/Walker II“, 13 Јуни 2014, <http://www.tuzilastvobih.gov.ba/?id=2494&jezik=e>.
- 60 Cecilia Ferrara, The Sarajevo Godfathers, *Osservatorio balcani e caucaso transeuropa*, 6 Ноември 2013, <https://www.balcanicaucaso.org/eng/Areas/Bosnia-Herzegovina/The-Sarajevo-godfathers-143029>.
- 61 Градот Сараево се состои од четири општини, имено Стариот град, Центарот, Новиот град и Ново Сараево. Завод за статистика of Bosnia and Herzegovina, Cenzus of population, households and dwellings in Bosnia and Herzegovina, 2013: Final results, 2016, <http://popis2013.ba/popis2013/doc/Popis2013prvolzdanje.pdf>.
- 62 Источно Сараево се дели на Источно ново Сараево, Источна Илиџа, Источен стари град, Пале, Трново и Соколац. Вкупното население е 61 500. Агенција за статистика на Босна и Херцеговина, Попис на населението, 2013: Интерактивна мапа, пристапено на април 2019, <http://www.popis.gov.ba/popis2013/mapa/?lang=eng>.
- 63 Интервју со полициски службеник во источно сараево, ноември 2018.
- 64 Интервју со член на специјална полициска единица, Сараево, декември 2018.
- 65 Статистички завод на Република Србија, Проценка за населението по род, возраст и место на живеење 2013-2017, 2018, 174, <http://publikacije.stat.gov.rs/G2018/Pdf/G201815012.pdf>.
- 66 Родум од Плевља, тој подоцна го поместил штабот во Нови Сад, од каде ја координирал меѓународната дистрибуција на кокаин. Информации преземени од интервју со полициски инспектор во Бања Лука, ноември 2018.
- 67 Некои членови на клубот на навивачи на ФК Војводина, познат како „Фирма“ наводно се вклучени во шверцот на дрога.
- 68 Интервју со полициски службеник во Нови Сад, ноември 2018.
- 69 Завод за статистика на Босна и Херцеговина, Попис на населението, домаќинствата и живеалиштата во Босна и Херцеговина, 2013: конечни резултати 2016, 56, <http://popis2013.ba/popis2013/doc/Popis2013prvolzdanje.pdf>.
- 70 Jason Burke, Military grade firearms increasingly available to terrorists in Europe – report, *The Guardian*, 18 Април 2018, <https://www.theguardian.com/world/2018/apr/18/arms-race-criminal-gangs-helping-terrorists-get-weapons-report-warns>.
- 71 Интервју со полициски инспектор во Бања Лука, ноември 2018.
- 72 Завод за статистика of Bosnia and Herzegovina. Cenzus of population, households and dwellings in Bosnia and Herzegovina, 2013: Final results, 2016, <http://popis2013.ba/popis2013/doc/Popis2013prvolzdanje.pdf>.
- 73 Интервју со член на специјална полициска единица, Сараево, декември 2018.
- 74 Интервју со обвинител во Тузла, ноември 2018.
- 75 Завод за статистика на Република Србија, Municipalities and regions of the Republic of Serbia, 2018, 42, <http://publikacije.stat.gov.rs/G2018/Pdf/G201813045.pdf>.

- 76 Crime and Corruption Reporting Network (KRIK), and Radio Slobodna Evropa, Crna Knjiga, пристапено на 16 Април 2019, <https://www.crna.knjiga.rs/>.
- 77 Crime and Corruption Reporting Network (KRIK), Serbia and Montenegro: Only four gang-related murders solved in five years, 4 Јули 2017, <https://www.krik.rs/en/only-four-gang-related-murders-solved-in-five-years/>.
- 78 Завод за статистика на Република Србија, Проценка на населението на Република Србија според род, возраст и место на живеење 2013-2017, 2018, 394-403, <http://publikacije.stat.gov.rs/G2018/Pdf/G201815012.pdf>.
- 79 Z Uskokovic and D Stojanovic, *U temelju šest gangova*, 14 Април 2009, <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/aktuelno.69.html:237343-U-temelju-sest-gangova>.
- 80 Завод за статистика на Република Србија, Проценка на населението на Република Србија според род, возраст и место на живеење. 2013-2017, 2018, 328, <http://publikacije.stat.gov.rs/G2018/Pdf/G201815012.pdf>.
- 81 Завод за статистика на Република Србија, Општини и региони во Република Србија, Белград, 2018 <http://publikacije.stat.gov.rs/G2018/PdfE/G201813045.pdf>.
- 82 Важно е да се забележи дека податоците за невработеноста во регионот најчесто ги обезбедуваат само националните централни власти, додека на почетокот се користеа податоци од Светска Банк. Завод за статистика на Република Србија, Нови Пазар, Профил, јануари 2019, http://devinfo.stat.gov.rs/SerbiaProfileLauncher/files/profiles/en/1/DI_Profil_Novi%20Pazar_EURSRB002001007003.pdf.
- 83 Бројките се преземени од профилот за јануари 2019. Завод за статистика на Република Србија, Нови Пазар, профил, јануари 2019, http://devinfo.stat.gov.rs/SerbiaProfileLauncher/files/profiles/en/1/DI_Profil_Novi%20Pazar_EURSRB002001007003.pdf.
- 84 Веб-сајтот вели дека националниот просек е 75 296 РСД месечно, додека просекот за Нови пазар е 35 924 РСД. Завод за статистика на Република Србија, *Профил на Нови Пазар*, Јануари 2019, http://devinfo.stat.gov.rs/SerbiaProfileLauncher/files/profiles/en/1/DI_Profil_Novi%20Pazar_EURSRB002001007003.pdf.
- 85 Интервју со полициски службеник in Novi Pazar, Ноември 2018.
- 86 Статистички завод на Црна Гора, Попис на населението, домаќинствата и живеалиштата во Црна Гора 2011, население според возраст, пол, место на живеење по општини, како и најчести имиња, 6 Септември 2011, <https://www.monstat.org/userfiles/file/popis2011/saopstenje/saopstenje%20starost%204%2009%202011%20prevod.pdf>.
- 87 Организација за безбедност и соработка во Европа, Општински профили 2018, <https://www.osce.org/mission-in-kosovo/410279?download=true>. Броевите што се користат се земени од ОБСЕ, и се однесуваат на пописот од 2011. Броевите обезбедени од националните заводи за статистика се разликуваат. Броевите обезбедени за владата: Приштина, околу 210 000 луѓе на крајот на 2017 година. Завод за статистика на Косово, 2017, 2018, <http://ask.rks-gov.net/media/4118/vlersimi-i-popullsise-2017.pdf>.
- 88 Blerta Ibrdemaj, *Paraburgim të dyshuarve për fshehje të veturës në të cilën u gjetën 113 kg heroinë*, Kallxo, 10 декември 2018, <https://kallxo.com/paraburgim-te-dyshuarve-per-fshehje-te-vetures-ne-te-cilen-u-gjeten-113-kg-heroine/>. Labinot Leposhtica, Kosovo's prosecution indicts Ibrahim Rugova's son, BalkanInsight, 19 Maj 2016, <https://balkaninsight.com/2016/05/19/kosovo-prosecution-indicts-ibrahim-rugova-s-son-05-19-2016/>.
- 89 Blerta Ibrdemaj, *Ish-deputeti i PDK-së Azem Syla sot para gjyqit për rastin Toka*, Kallxo, 16 Ноември 2018 <https://kallxo.com/ish-deputeti-i-pdk-se-azem-syla-sot-para-gjyqit-per-rastin-toka/>.
- 90 Организација за безбедност и соработка во Европа, Општински профили 2018, <https://www.osce.org/mission-in-kosovo/410279?download=true>. Kosovo Agency of Statistics, Vlerësim Popullsia e Kosovës 2017, 2018, <http://ask.rks-gov.net/media/4118/vlersimi-i-popullsise-2017.pdf>.
- 91 Организација за безбедност и соработка во Европа, Општински профили 2018, <https://www.osce.org/mission-in-kosovo/410279?download=true>. Kosovo Agency of Statistics, Vlerësim Popullsia e Kosovës 2017, 2018, <http://ask.rks-gov.net/media/4118/vlersimi-i-popullsise-2017.pdf>.
- 92 Статистички завод на Црна Гора, Попис на населението, домаќинствата и живеалиштата во Црна Гора 2011, [https://www.monstat.org/userfiles/file/popis2011/saopstenje/saopstenje\(1\).pdf](https://www.monstat.org/userfiles/file/popis2011/saopstenje/saopstenje(1).pdf).
- 93 Dnevne Novine, *Gdje su nestali likovi iz Bijele knjige?*, CDM, 21 Maj 2016, <https://www.cdm.me/hronika/gdje-su-nestali-likovi-iz-bijele-knjige/>.
- 94 Сите статистички податоци за населението во Северна Македонија се базирани на последниот попис од 2002. Оттогаш, проценките стануваат се' помалку и помалку точно, и факторот на етничка припадност игра голема улога. Државен завод за статистика на Република Северна Македонија, база на податоци МАКСтат, пристапено на 17 април 2019, http://makstat.stat.gov.mk/PXWeb/pxweb/en/MakStat/MakStat__Naselenie__ProcenkiNaselenie/124_Popis_Ops80_NasPolStar3006_eng.px/table/tableViewLayout2/?rxid=639d994d-efe1-4539-93e0-b5049a49897b.
- 95 интервју со поранешен министер за внатрешни работи, Скопје, декември 2018.
- 96 Државен завод за статистика на Република Северна Македонија, база на податоци МАКСтат, accessed 17 Април 2019, http://makstat.stat.gov.mk/PXWeb/pxweb/en/MakStat/MakStat__Naselenie__ProcenkiNaselenie/124_Popis_Ops80_NasPolStar3006_eng.px/table/tableViewLayout2/?rxid=639d994d-efe1-4539-93e0-b5049a49897b.
- 97 Стапката на невработеност во Велес е 28.8%, додека националниот просек е 19.4%. Business Friendly Municipality South East Europe, Veles, 2013, <http://bfc-see.org/Files/00165/BFC-SEE-Info-sheet-Veles.pdf>. Државен завод за статистика на Република Северна Македонија, Пазар на трудот, accessed 17 Април 2019, http://www.stat.gov.mk/OblastOpsto_en.aspx?id=14.
- 98 Друг огранок на Франкфуртската мафија се чини дека работел од Свети Николе (население 12 000), лоциран помеѓу велес и Штип, на патот за Куманово.
- 99 Државен завод за статистика на Република Северна Македонија, база на податоци МАКСтат, пристапено 17 Април 2019, http://makstat.stat.gov.mk/PXWeb/pxweb/en/MakStat/MakStat__Naselenie__ProcenkiNaselenie/124_Popis_Ops80_NasPolStar3006_eng.px/table/tableViewLayout2/?rxid=639d994d-efe1-4539-93e0-b5049a49897b.
- 100 37% од невработеноста во 2016. Business Friendly Municipality South East Europe, Stip, 2016, <http://bfc-see.org/Files/00161/BFC-SEE-Info-sheet-Stip.pdf>.
- 101 Државен завод за статистика на Република Северна Македонија, база на податоци МАКСтат, пристапено 17 Април 2019 http://makstat.stat.gov.mk/PXWeb/pxweb/en/MakStat/MakStat__Naselenie__ProcenkiNaselenie/124_Popis_Ops80_NasPolStar3006_eng.px/table/tableViewLayout2/?rxid=639d994d-efe1-4539-93e0-b5049a49897b.
- 102 Интервју со сопственици на продавница, октомври 2018.
- 103 Завод за статистика на Албанија, Население, Јануари 2019, <http://www.instat.gov.al/al/temat/treguesit-demografik%C3%AB-dhe-social%C3%AB/popullsia/#tab2>.
- 104 Завод за статистика на Албанија, Население, Јануари 2019, <http://www.instat.gov.al/al/temat/treguesit-demografik%C3%AB-dhe-social%C3%AB/popullsia/#tab2>.
- 105 Stephen Burgen, 'Build it and they will come': Tirana's plan for a 'kaleidoscope metropolis', *The Guardian*, 29 Октомври 2018, <https://www.theguardian.com/cities/2018/oct/29/tirana-2030-albania-capital-plan-erion-veliaj>.
- 106 BBC, Albania manhunt after gang target plane in "€10m heist", 10 Април 2019, <https://www.bbc.com/news/world-europe-47879438>.
- 107 Завод за статистика на Албанија, Население, Јануари 2019, <http://www.instat.gov.al/al/temat/treguesit-demografik%C3%AB-dhe-social%C3%AB/popullsia/#tab2>.
- 108 Вреди да се спомене дека сепак, оваа криминална лабораторија не ја водела криминална група од Елбасан, туку од Тирана.

- 109 Завод за статистика на Албанија, Население, Јануари 2019, <http://www.instat.gov.al/al/temat/treguesit-demografik%C3%AB-dhe-social%C3%AB/popullsia/#tab2>.
- 110 Интервју со поранешен обвинител, Фиер, октомври 2018.
- 111 Trans Adriatic Pipeline, Southern Gas Corridor, 2019, <https://www.tap-ag.com/the-pipeline/the-big-picture/southern-gas-corridor/>
- 112 Државен завод за статистика на Република Северна Македонија, база на податоци МАКСтат, accessed 17 Април 2019, http://makstat.stat.gov.mk/PXWeb/pxweb/en/MakStat/MakStat___Naselenie___ProcenkiNaselenie/124_Popis_Ops80_NasPolStar3006_eng.px/table/tableViewLayout2/?rxid=639d994d-efe1-4539-93e0-b5049a49897b.
- 113 Државен завод за статистика на Република Северна Македонија, база на податоци МАКСтат, accessed 17 Април 2019, http://makstat.stat.gov.mk/PXWeb/pxweb/en/MakStat/MakStat___Naselenie___ProcenkiNaselenie/124_Popis_Ops80_NasPolStar3006_eng.px/table/tableViewLayout2/?rxid=639d994d-efe1-4539-93e0-b5049a49897b.
- 114 Државен завод за статистика на Република Северна Македонија, база на податоци МАКСтат, accessed 17 Април 2019, http://makstat.stat.gov.mk/PXWeb/pxweb/en/MakStat/MakStat___Naselenie___ProcenkiNaselenie/124_Popis_Ops80_NasPolStar3006_eng.px/table/tableViewLayout2/?rxid=639d994d-efe1-4539-93e0-b5049a49897b.
- 115 Група на Светската Банка, Профил на вработување во Македонија 2004-2007, јуни 2008, <https://siteresources.worldbank.org/.../MK.LMprofile.doc>. European Training Foundation, Former Yugoslav Republic of Macedonia: ETF country plan 2009, 5, https://www.etf.europa.eu/sites/default/files/m/C12578310056925BC12575390036E66D_NOTE7N5DQR.pdf.
- 116 Интервју со локален новинар, ноември 2018.
- 117 Walter Kemp, Crooked kaleidoscope: Organized crime in the Balkans, Global Initiative Against Transnational Organized Crime, Policy Paper, Јуни 2017, 15, https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2017/07/OC_balkans.pdf.
- 118 Интервју со поранешен заменик-министер за внатрешни работи, Скопје, декември 2018.
- 119 Интервју со жител на Лојане, ноември 2018.
- 120 Интервју со новинар, Куманово, ноември 2018.
- 121 Точно четири години претходно, на 16 јануари 2014, друг српски политичар, Димитрие, Јаниќиевиќ, кој за каидираше за градоначалник на Северна Митровица, беше убиен пред својот стан.
- 122 Некои проценки пресметуваат дека населението на северниот дел на Косово е пониско: дека само 39 796 живеат таму. Завод за статистика на Косово, Vlerësim Popullsia e Kosovës 2017, 2018, <http://ask.rks-gov.net/media/4118/vlersimi-i-popullsise-2017.pdf>. Броевите се преземени од Организација за безбедност и соработка во Европа, Општински профили 2018, <https://www.osce.org/mission-in-kosovo/410279?download=true>.
- 123 Организација за безбедност и соработка во Европа, Општински профили 2018, <https://www.osce.org/mission-in-kosovo/410279?download=true>.
- 124 Околу €71 милиони годишно се префрлаат само за плати, додека вкупната пренесена сума се претпоставува дека е околу €500 милиони; видете Kolikokostakosovo, <http://kolikokostakosovo.info/en/>, and Insajder, *Na Kosovo ništa novo – rešenje za 10 godina, novac iz budžeta za srpske opštine narednih dana*, 9 септември 2018, <https://insajder.net/sr/sajt/tema/12096/>.
- 125 Информации добиени со барање за јавни податоци, Регионална полициска команда на Косово, север, септември 2017.
- 126 Ratko Femic and Djordje Odavic, Mentor of dangerous criminals, *Novimagazin*, 6 Јануари 2012, <http://www.novimagazin.rs/english/mentor-of-dangerous-criminals>.
- 127 Во декември 2018, за потребите овој извештај беа анкетирани новинари и локален политички аналитичар, претставници на граѓанското општество и вработени во косовските и српските институции во Северно Косово.
- 128 Fatmir Aliu, Kosovo petrol smuggler detained for month, *Balkan Insight*, 1 Јуни 2012, <https://balkaninsight.com/2012/06/01/kosovo-petrol-smugglers-ordered-month-in-detention/>.
- 129 Fatmir Aliu, Kosovo petrol smuggler detained for month, *Balkan Insight*, 1 Јуни 2012, <https://balkaninsight.com/2012/06/01/kosovo-petrol-smugglers-ordered-month-in-detention/>.
- 130 Petrit Collaku, Ivan Angelovski, Lawrence Marzouk, Ex-bridge watcher helped build Kosovo's "Patriotic Highway", *Balkan Insight*, 13 Јули 2015, <https://balkaninsight.com/2015/07/13/notorious-ex-bridge-watcher-helped-build-kosovo-s-patriotic-highway/>.
- 131 Milan Radonjic, Gordana Andric, Ivanovic named Radoicic as North Kosovo dark ruler, *BalkanInsight*, 27 Февруари 2018, <https://balkaninsight.com/2018/02/27/ivanovic-named-radoicic-as-north-kosovo-dark-ruler-02-26-2018/>.
- 132 NGO Aktiv, *Izveštaj o rezultatima istraživanja, Stavovi građana na severu Kosova*, 2018, 13, <http://ngoaktiv.org/uploads/files/Trend%20Analysis%202018%20Serbian.pdf>. Забелешка: извештаот на 13 страница вели дека во 2016, само 8 проценти од луѓето го сметале зголемувањето на криминалот како причина за голема загриженост. Во споредба со 2018, кога бил 20.6 проценти, оваа перцепција е решиси удвоена. Убиството на Ивановиќ беше конкретно споменато во извештајот, врз основа на анкетата, но дополнето со квалитативно истражување.
- 133 Andela Milivojevic, Bombs and bullets: fear and loathing in North Kosovo, *Erstestiftung*, 13 Февруари 2019, <http://www.erstestiftung.org/en/bombs-and-bullets/>.
- 134 Mark Townsend, Kings of cocaine: how the Albanian mafia seized control of the UK drug trade, *The Guardian*, 13 Јануари 2019, <https://www.theguardian.com/world/2019/jan/13/kings-of-cocaine-albanian-mafia-uk-drugs-crime>.
- 135 Marij Marija Ignjatijevic, The Collapse of the rule of law in Serbia: the "Savamala Case", *Pointpulse*, 17 Мај 2016, <https://pointpulse.net/magazine/collapse-rule-law-serbia-savamala-case/>.
- 136 Herbert Wright, Belgrade Waterfront: an unlikely place for Gulf petrodollars to settle, *The Guardian*, 10 Декември 2015, <https://www.theguardian.com/cities/2015/dec/10/belgrade-waterfront-gulf-petrodollars-exclusive-waterside-development>.
- 137 Human Rights Watch, World Report, 2019, <https://www.hrw.org/de/world-report/2019>.
- 138 Интервју со вработен во српски институции во Северно Косово, Северна Митровица, ноември 2018.
- 139 Sinisa Jakov Marusic, Macedonia identifies thugs behind Parliament rampage, *Balkan Insight*, 18 Јули 2017, <https://balkaninsight.com/2017/07/18/macedonia-tracks-identities-of-masked-assilants-during-parliament-violence-07-17-2017/>.
- 140 Devin Windelspecht, Serbia's deadly mix: football, politics and crime, Organized Crime and Corruption Reporting Project, 27 Јануари 2017, <https://www.occrp.org/en/blog/6016-serbia-s-deadly-mix-football-politics-and-crime> and Bojan Pavlovic, Stevan Dojcivic, Serbian president's party tied to football hooligans, 20 Јули 2017, Organized Crime and Corruption Reporting Project, <https://www.occrp.org/en/28-ccwatch/cc-watch-indepth/6744-serbian-president-s-party-tied-to-football-hooligans>.
- 141 Devin Windelspecht, Serbia's deadly mix: football, politics and crime, Organized Crime and Corruption Reporting Project, 27 Јануари 2017, <https://www.occrp.org/en/blog/6016-serbia-s-deadly-mix-football-politics-and-crime>; and Bojan Pavlovic and Stevan Dojcivic, Serbian president's party tied to football hooligans, Organized Crime and Corruption Reporting Project, 20 Јули 2017, <https://www.occrp.org/en/28-ccwatch/cc-watch-indepth/6744-serbian-president-s-party-tied-to-football-hooligans>.
- 142 Интервју со Среќко Латал, Сараево, ноември 2018.
- 143 Билбија, од градоот Приједор во Република Српска, наводно има врски со озлогласената моторциска банда Јунајтед Трибјунес која е активна во Германија. Reuf Bajrovic, Richard Kraemer and Emir Suljagic, Bosnia on the Russian chopping block: the potential for violence and steps to prevent it, Foreign Policy Research Institute, март 2018, 8, <https://www.fpri.org/article/2018/03/bosnia-russian-chopping-block-potential-violence-steps-prevent/>.

- 144 Reuf Bajrovic, Richard Kraemer and Emir Suljagic, Bosnia on the chopping block: the potential for violence and steps to prevent it, Foreign Policy Research Institute, Мапт 2018, 10, <https://www.fpri.org/article/2018/03/bosnia-russian-chopping-block-potential-violence-steps-prevent/>.
- 145 Miranda Patrucic, Montenegro: Prime minister's family bank catered to organized crime, Organized Crime and Corruption Reporting Project, 8 Април 2014, <https://www.reportingproject.net/unholyalliances/prime-ministers-family-bank-catered-to-organized-crime.html>.
- 146 European Commission, A credible enlargement perspective for and enhanced engagement with the Western Balkans, European Commission, Strasbourg, 6 Февруари 2018, 3, https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/communication-credible-enlargement-perspective-western-balkans_en.pdf.
- 147 Organized Crime and Corruption Reporting Project, Montenegrins demand to end corrupt regime, 25 Февруари 2019, <https://www.occrp.org/en/daily/9282-montenegrins-demand-end-to-corrupt-regime>.
- 148 Organized Crime and Corruption Reporting Project, First bank – first family, 20 Мај 2012, <https://www.reportingproject.net/firstbank/en/stories>.
- 149 Stevan Dojcinovic and Pale Petrovic, Serbia: skeletons in the closet – how did the Health Minister get an apartment, Organized Crime and Corruption Reporting Project, 22 Февруари 2016, <https://www.occrp.org/en/investigations/4961-serbia-skeletons-in-the-closet-how-did-the-health-minister-get-an-apartment>. See also Stevan Dojcinovic, New Videos Show Crime Boss Meeting Top Serbian Police, Organized Crime and Corruption Reporting Project, 07 Септември 2015, <https://www.occrp.org/en/investigations/4376-new-videos-show-crime-boss-meeting-top-serbian-police>.
- 150 Milan Radonjic, Gordana Andric, Ivanovic named Radoicic as North Kosovo Dark Ruler, *Balkan Insight*, 27 Февруари 2018, <https://balkaninsight.com/2018/02/27/ivanovic-named-radoicic-as-north-kosovo-dark-ruler-02-26-2018/>.
- 151 Види, на пример, Совет на Европа, Парламентарно собрание, Комитет за правни работи и човекови права, Нехуман третман на луѓе и недозволена трговија со човечки органи во Косово 12 Декември 2010, <http://www.assembly.coe.int/CommitteeDocs/2010/ajdoc462010prov.pdf>.
- 152 За повеќе околу злоупотребата на службена должност од страна на Службата за државна безбедност, види: Европската комисија, „Поранешна Југословенска Република Македонија: Препораки на групата на високи експерти за прашања поврзани со системското владеење на правото во врска со следењето на комуникациите откриени во пролетта 2015“, Брисел 8 јуни 2015, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/news_corner/news/newsfiles/20150619_recommendations_of_the_senior_experts_group.pdf. (Познат и како извештајот на Прибе)
- 153 За повеќе околу злоупотребата на службена должност од страна на Службата за државна безбедност, види: Европската комисија, „Поранешна Југословенска Република Македонија: Препораки на групата на високи експерти за прашања поврзани со системското владеење на правото во врска со следењето на комуникациите откриени во пролетта 2015“, Брисел 8 јуни 2015, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/news_corner/news/newsfiles/20150619_recommendations_of_the_senior_experts_group.pdf. (Познат и како извештајот на Прибе)
- 154 На пример, видете Вера Стојарова, Организиран криминал на Балканот, Работен документ за Институтот за компаративни политички истражувања за конференција на Европскиот конзорциум за политички истражувања, Пиза, 6-9 Септември 2007, Факултет за општествени науки, Масариков Универзитет, септември 2007, 10.
- 155 На пример, видете Драгана Пеко, српски бизнисмен со врски со организираниот криминал ќе има голем профит од аеродромскиот договор, Проект за известување за организиран криминал и корупција, 18 Октомври 2018, <https://www.occrp.org/en/investigations/8759-serbian-businessman-with-organized-crime-ties-to-profit-big-in-airport-deal>; Станко Суботиќ, наводно, бил вмешан во шверц со цигари во 1990-тите, но бил ослободен во 2015 година. See Stella Roque, Belgrade court acquits Stanko Subotic of cigarette smuggling charges in final ruling, Organized Crime and Corruption Reporting Project, 28 Декември 2015, <https://www.occrp.org/en/27-ccwatch/cc-watch-briefs/4737-belgrade-court-acquits-stanko-subotic-of-cigarette-smuggling-charges-in-final-ruling>.
- 156 Marko Kmezić and Florian Bieber (eds.), *The Crisis of Democracy in the Western Balkans. An Anatomy of Stabilitocracy and the Limits of EU Democracy Promotion*, Balkans in Europe Policy Advisory Group Policy Study, Мапт 2017, 20.
- 157 Marko Kmezić and Florian Bieber (eds.), *The Crisis of Democracy in the Western Balkans. An Anatomy of Stabilitocracy and the Limits of EU Democracy Promotion*, Balkans in Europe Policy Advisory Group Policy Study, Мапт 2017, 37.
- 158 Интервју со претставник на граѓанското општество, Тузла, ноември 2018.
- 159 Sinisa Jakov Marusic, Macedonia's ousted PM awaits four trial verdicts, *Balkan Insight*, 7 Јуни 2018, <https://balkaninsight.com/2018/06/07/macedonia-s-ousted-pm-faces-four-more-trials-06-06-2018/>.
- 160 Вреди да се напомене дека во извештајот, Канцеларијата за демократски институции и човекови права на Организацијата за безбедност и соработка во Европа ги наведува конкретните примери во областа Скадар и Фиер (две од жариштата споменати во овој извештај), кои се поврзани со социјалистичкото Движење за интеграција. Организација за безбедност и соработка во Европа, Албанија, парламентарни избори, 25 јуни, 2017: финале извештај, септември 2017, <https://www.osce.org/odihr/elections/albania/346661>.
- 161 Krsto Lazarevic, A young man's death in Bosnia. Krsto Lazarevic on a death that sparked the biggest wave of protests in Bosnia since the end of the Yugoslav wars, Erstestiftung, 3 јануари 2019, <http://www.erstestiftung.org/en/a-young-mans-death-in-bosnia/>.
- 162 Organized Crime and Corruption Reporting Project, Bosnia and Herzegovina: prison for 13 in "doll" case, 15 Септември 2016, <https://www.occrp.org/en/daily/5648-bosnia-and-herzegovina-jail-for-13-in-doll-case>.
- 163 Pointpulse, Criminal liability of police officers clouded by lack of data, 25 Декември 2017, <https://pointpulse.net/activities/criminal-liability-police-officers-clouded-lack-data/>.
- 164 BIRN BiH, *Uhapšen komandir Policijske stanice u Kladnju, Detektor*, 6 Април 2017, <http://detektor.ba/uhapsen-komandir-policijske-stanice-u-kladnju/>; Klix, *Bivši policijski komesar MUP-a TK Samir Aljukić osuđen na tri godine zatvora*, 8 Април 2016, <https://www.klix.ba/vijesti/bih/tuzla-bivsi-policijski-komesar-mup-a-tk-samir-aljukic-osudjen-na-tri-godine-zatvora/160408101>; and Klix, *Bivši ministar MUP-a TK Amir Husić mora ponovo na suđenje*, 5 Октомври 2017, <https://www.klix.ba/vijesti/bih/bivsi-ministar-mup-a-tk-amir-husic-mora-ponovo-na-sudjenje/171005064>.
- 165 Marko Kmezić and Florian Bieber (eds.), *The Crisis of Democracy in the Western Balkans. An Anatomy of Stabilitocracy and the Limits of EU Democracy Promotion*, Balkans in Europe Policy Advisory Group Policy Study, Мапт 2017, 43.
- 166 Европска комисија, Поранешна Југословенска Република Македонија: Проценка и препораки од Високата експертска група за прашања поврзани со системско владеење на правото 2017, Брисел, 14 септември 2017, 5, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/2017.09.14_seg_report_on_systemic_rol_issues_for_publication.pdf.
- 167 Европска комисија, Поранешна Југословенска Република Македонија: Проценка и препораки од Високата експертска група за прашања поврзани со системско владеење на правото 2017, Брисел, 14 септември 2017, 5, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/2017.09.14_seg_report_on_systemic_rol_issues_for_publication.pdf.
- 168 European Commission, A credible enlargement perspective for and enhanced engagement with the Western Balkans, European Commission, Strasbourg, 6 Февруари 2018, 3, https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/communication-credible-enlargement-perspective-western-balkans_en.pdf. Во овој документ, на страница 4, Европската комисија вели: „Властите мора поефикасно да ги размонтираат криминалните мрежи и нивните економски основи, да направат систематско користење на финансиски истраги и примена на повеќе насочени алатки како што се замрзнување криминални трансакции, конфискација од трети лица, префрлање на товарот на докажување за одржување за имањето видови на средства, конфискација без пресуда за да се среди необјаснивото богатство, барањата за целосно објавување на сопственоста за компаниите и зајакната судска соработка“.
- 169 Интервју со поранешен полициски началник, Скопје, декември 2018.

- 170 Kristina Amerhauser, Not killed on home turf, The Global Initiative Against Transnational Organized Crime, 30 January 2019, <https://globalinitiative.net/not-killed-on-their-home-turf/>.
- 171 Aleksandar Duricic, Serbian gangsters' deadly South Africa connection, *Balkan Insight*, 12 November 2018, <https://balkaninsight.com/2018/11/12/serbian-gangsters-deadly-south-african-connection-11-08-2018/>.
- 172 Moises Naim, *Illicit: How Smugglers, Traffickers and Copycats are Hijacking the Global Economy*, William Heinemann, London, 2005, 265.
- 173 Marko Kmezić and Florian Bieber (eds.), *The Crisis of Democracy in the Western Balkans. An Anatomy of Stabilitocracy and the Limits of EU Democracy Promotion*, Balkans in Europe Policy Advisory Group Policy Study, May 2017, 88.

THE GLOBAL INITIATIVE
AGAINST TRANSNATIONAL
ORGANIZED CRIME

www.globalinitiative.net

A NETWORK TO COUNTER NETWORKS

